

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Acta Ecclesiae Mediolanensis

Actorvm Ecclesiae Mediolanensis, Pars Tertia - In Qva, Liber Memorialis Ad
populum Ciuitatis, & Dioecesis Mediolanensis, A Beato Carolo Borromaeo
Titvli Sanctae Praxedis compositus continetur

Borromeo, Carlo

Brixiae, 1603

Libri quarti.

urn:nbn:de:hbz:466:1-10502

DE
VITA ET REBUS GESTIS,
CAROLI CARD.
S. PRAXEDIS,
ARCHIEPISCOPI MEDIOLANI.

Liber Quartus.

Feste vrbe
ingressa, qd
Carolus, a-
lijq; prou-
dere coepe-
rint.
Caput I.

MULTOS iam men-
ses pestilentiae fa-
ma prouincia Me-
diolanensem cum
peragraret: Mar-
tio mense anni ip-
sius M. D. LXXVI.
ad vicum quendam prope Aronam
demum ipsa peruenit. eo statim missi
qui consulerent: vrbs custodita: ex-
teri sine testimonio non admissi. At
cum placitum est Deo; eam propius
accedere; vrbeque ingredi; siue ad
multorum peccata vindicanda; si-
ue ad exercendam, aut vero remune-
randam bonorum virtutem; siue ad
illustrandam charitatem, vigilantiam-
que Sacerdotis sui: aditum facile per
omnes custodias inuenit. Mense igitur
Iulio extremo, religiosissimis ex-
ercitationibus illis, supplicationibus
que peractis; in ipsa vrbe deprehen-
sa pestilentia est. Tum Magistratus; il-
le praesertim, qui publicae sanitati pre-
est; maiorem diligentiam adhibere;
custodiam augere; aditus non modo
in vrbe, sed etiam in prouinciam di-
ligentius obseruare. at malum mana-
bat in dies; & dum illi vel aliud esse
morbi genus demonstrare, vel secre-
tum habere omni ratione conaren-
tur; magis ac magis sese prodebat, la-
tiusque fundebatur. multi, affecta-
iam prope aestate, nihil, in proximis
mensibus, totamque hyemen timendu

affirmabant. Carolus autem, tamquam
in specula collocatus, imminetentem
tristissimi temporis tempestatem, &
si sic expediret, a suis enixe deprecaba-
tur, & multis tamen praedicebat;
nam & satis multas cernebat plaga-
rum, grauesq; causas: & Praefectos
videbat, aliorumq; rectores de hu-
manis remedijs valde sollicitos, diui-
na ipsa, quibus potissimum spes ho-
minis christiani niti debet, minime
quaerere, vt oportebat: immo ipsa
quoque humanae diligentiae officia
minus integre, perfecteque praestare,
sed quasi stupore quodam oppressos
rei nouitate teneri, atque haesitare.
id ille maxime calamitatis breui fu-
turae indicium sibi videri dicebat. Ea
de causa statuit Brixiae visitationem
eo anno ommittere: immo ab vrbe pe-
nitus non discedere, donec rei exitum
aliquem videret. tantum ea per-
ficienda diligenter in vrbe curauit,
quae Salaminae Episcopus per eccle-
sias facienda decreuerat. qua in re,
quot ita esset ceteris eius occupatio-
nibus commodius; consumebat me-
ridianum tempus: & maximos calo-
res contemnens, vrbe ecclesias quo-
tidie singillatim adibat. iam pedibus
instituerat ire: neq; id in vrbe solu;
sed in agro etiam, dum itinere breui sin-
gulos vicos obiret: quamquam hoc non
tenuit semper, quod nimis incommodum,
laboriosumq; suis esse videret, ca-
tio-

tionē iter facere. Publicæ supplica-
 ciones postea tamen diuinæ iræ pla-
 canda gratia, ter ad consuetas eccle-
 sias de more habitæ sunt. quarū cau-
 sa cum Carolus, Gubernatore, Sena-
 tu, aliisque magistratibus præsentibus,
 cōcionem haberet ad populum; obla-
 ta occasione reprehendit eos, quod
 tam sero ea quæ essent, quæ certissima
 sunt humanorum malorum remedia;
 cum alioqui tam vehementer suæ cu-
 stodię confidissent; & eius causâ pios
 illos conuentus præpropere festina-
 tione prohibuissent. Sed illud quo-
 que obiecit, dum causas diuinæ casti-
 gationis percereret, quod piarum
 societatum optimæ exercitationes iam
 diu sine causa impeditæ, adhuc eodē
 statu tenerentur. quæ res magnam ho-
 minum multitudinem a salutaribus re-
 bus auerterat, quæ ad Deum placan-
 dum plurimum valerent; vt ad volu-
 ptates, vitiaque conuerteretur, quæ
 diuinis prouocare animaduersiones.
 Manabat autem iam latius pesti-
 lentia; grauiusque suburbium, quod
 est ad Comensem portam affligere ce-
 perat: & in ipsa quoque vrbe multas
 inuaserat domos. Cæpius est ad orien-
 tis portam extra mœnia latissimus, &
 in quadrum redactus. ædificia circum-
 extructa, ad eos qui tali morbo labo-
 rant separatim recipiendos, locis quæ
 plurimis distincta sunt: & flauialis
 aquæ riuo cinguntur. in medio cam-
 po sacellum Sancto Gregorio dicatū;
 quo nomine locus ipse solet appella-
 ri. Qui rebus eiusmodi curandis præ-
 fectiones erant, recte quidem suspecta va-
 letudine homines, aut suis ædibus in-
 clusos esse; aut extractos, per homi-
 nes mercede conductos, in sancti Gre-
 gorij locum deduci iubebat. Sed nec
 dum vlla pene ratio inita erat, qua
 vel ad curationem egrotorum, vel ad
 pauperum victum, necessaria suppe-
 ditarentur. immo ædificia quoque lon-
 go tempore vacua, ita ab omni habi-
 tationis communitate deserta erant,

Pars III.

vt nihil præter nudos parietes relictū
 esset. itaque non morbo tantum mise-
 ri, qui eo adigebantur; sed fame, aliis-
 que incommodis multis grauius pre-
 mebantur. omnino inter se curari, ia-
 ter se consolatione leniri, eos oportebat;
 & quæ ad vitam necessaria erant,
 a cognatis, si haberent, & miserentur,
 accipere. Sed quod grauissimum
 erat, nulla sacra erant parata; nulla sa-
 crorum hominum consolatio. vbi plu-
 res cognatione coniuncti eodem loco
 simul erant; vt quisque ante alios mo-
 riebatur, ita necesse erat a superstiti-
 bus sepeliri; & qui eiusmodi benefi-
 cium alijs dederat, ipsum paulo post
 ab alijs accipere: auge scete mirum in-
 modum, ex aliorum, præsertim cha-
 rissimorum miseria, extremisque grum-
 nis; propriæ calamitatis dolore. Cum
 hæc ita cœpta essent; neque enim ma-
 gnus adhuc erat numerus; Carolum
 ipsum multi hortabantur, vt aliquo
 secederet. cum autem religiosos, do-
 ctosque viros de se consuleret; quam-
 uis eos laudibus afficerent, qui in eo
 se charitatis officio olim exercuissent;
 non consentiebant tamen, vt vitæ pe-
 riculum adiret ipse. tantū adesset, pro-
 uideret, consuleret, pro rerum euen-
 tu, & necessitate: verum a contactu ca-
 ueret omnino. id quod paterna mise-
 ricordia alienum, & factu difficile vi-
 debatur. nam & quotiescumque domo
 ille exiret; multitudo periculo terri-
 ta, quasi opem implorans, ad eum vt ad
 patrem accurrebat. propius positos ge-
 nibus, vestimenta tangebant, & quib.
 tetigerant, manus osculabantur: quæ
 pietas, cautionis gratia, quomodo po-
 terat cohiberi? Eos igitur sibi agendi
 terminos minime constituendos: sed
 pastoris officia oia iam sibi suscipien-
 da; & in suorum salutem omni studio
 atque opera esse incumbendum exi-
 stimauit. Quid animo suo; quid in cu-
 biculum suum abditus fecerit; neque
 scimus; & facile tamen ex iis quæ ap-
 paruerunt, assequi possumus cōiectu-

Ff ra.

ra. Ad mortem certe obeundam, perspicue paratus, etiam testamentum fecit, in quo hereditate ad hospitium pauperum Mediolanense delata, multa pie legauit, ecclesie, amicis, & familiaribus. Tum ad gregem suum sine mora conuersus, miseris illis ad Gregorianas aedes derelictis coepit subuenire; & ex domo sua, quæres ad vitam erant necessariae, eas quotidie mittere. tum vero eleemosynas in vrbe, foris, atque adeo extra prouinciam corrogare; a clericis, monachisque qui abundarent, petere; ut illos, alioque per urbem in egestate positos subleuaret. Quamuis autem maxime doleret, suos rebus ad victum necessariis destitui; multo magis tamen angebatur: quod sacra subsidia, extremæque ipse ad salutem subleuationes deessent. Vidi equidem miserima, cum Carolus ad Sancti Gregorij aedes Diaconus secutus sum; quod ille ad egrorum acerbitates certius cognoscendas, accesserat. Cum locum extrinsecus circumiremus; eiulabant illi; & ad fenestras sese proiecentes, calamitates deplorabant suas. alius ex tabe concepta; alius ex propinquo mortuo, animamve in eius conspectu trahente, gemitus edebat sane miserabiles. hic vitæ incommoda; ille diuinarum rerum inopiam lamentabatur. Cum ab omni alio subsidio destituti simus, o Pater, clamitabant, tu nobis saltem benedicas. Carolus ægros tunc quidem quantum potuit, humanissime consolatus est: sed domum reuersus, vix e publico se conspectu receperat, eum pariete nixus; magno cum mœrore, Vidisti sive, inquit, miserimam illorum conditionem? humanis commodis omnibus spoliati, tristissimis casibus, doloribusque afflicti, ipsa etiam rerum diuinarum ope destituuntur: nec est sacerdos, qui tantos casus miseratus, opem ferre velit. vnum scio; periculo meo eos in discrimine esse: nisi alia ratione Dei clementia subue-

nerit; quid mihi faciendum sit, constitutum habeo. Significauit sine dubio, si alij nollent; suo se ministerio voluisse miseris opitulari. Ac varios ille quidem sacerdotes coepit tentare, si tam misere desertos inuare vellet. vnusque oblatu est; qui confessiones quidem ægrotorum audiret, & sacrosanctam Eucharistiam præberet; sed vngere tamen rite recusaret. at optimum, diuino spiritu adiutus, consilium coepit. in eam partem dioecesis Mediolanensis misit, quæ Heluetiis in profanis parat; indeque non modo presbyterum, qui sacra omnia præberet, sed alios quoque accersuit, qui operam suam in tali calamitate, mortis metu, posthabito, locarent. gentis enim animi ob colluuiationis frequentiam, consuetudinemque firmati ita obduruerunt; ut nihil, aut non magnopere pestilentiae contagium timeant; seque inter se inuisant, eurent, funera prosequantur; cautionesque fere, quasi turpe aliquod, fugiant. Cuiusmodi opus erat ministris; ad id munus inuitasset; alij non omnino recusarunt; alij aperte promiserunt; si suorum præfectorum auctoritas accederet. Non parua erat in parochorum officio difficultas, plerique enim periculum subire recusabant; atque adeo iure cogi se non posse etiam asseuerabant. verum Bernardinus Figinus; commemoranda est enim singularis boni presbyteri virtus; quamquam magna vis morbi magnaque multitudo erat in Comensi porta, qua cura illius continebatur; partes suas ab initio vique misericordiam, fortique animo egit.

Hæc ita cum essent; summum Pontificem sibi in primis consulendum Carolus statuit; neque enim adhuc Romæ resurabantur litteræ Mediolanenses. Quid de parochis agendum esset, per Carthiliam consuluit; quidque ipse ex piorum, doctorumque virorum sententia existimaret, expo-

A Pontifice
multa peti-
it; ipseque
multa suppeditat
ad ciuitatem
iuuandam.
CAP. II.

fuit. Postulavit, vt auctoritate Pontificia posset homines regulares; quos mala mente claustris suis ad tale obsequium, periculumque exire velle, verisimile non erat; alienosq; clericos, etiam suorum Antistitum iniussu, volentes tamen, ad ægrotorum ministerium admittere: varia Apostolicæ indulgentiæ genera, etiam quæ summa sunt, pro ratione, modoque obsequii, ministeriive, iis proponere, ac impartiri, qui egrorum curationi, salutique animi, & corporis varie inseruirent: veniam poenitentibus quorumcumque criminum dare; & quibuslibet animæ vinculis sacros homines liberare; quorum causa ad Romanæ Sedis auctoritatem confugere necesse est: coronis, calculisque benedicere, quibus precantes varia indulgentiæ dona consequerentur. consuluit item, an ad pauperes subleuandos, bonis ad alios pios vsus relictis, & quatenus, vti deberet; & ea de re facultatem petiit, etiam si alienatione bonorum immobilium opus esset. litteras quoque Pontificias ad populum; quibus ad calamitatem christiana mente sustinendam; & ad charitatis officia, ægris amanter præstanda, incenderentur. Præterea, quod mortis casum omnino leuiorem iis faceret, quos ad ministrandum alijs inuitabat; postulavit, vt Missis in sacello Sancti Gregorij faciendis, ita mortuis suffragari sacerdotes possent; vt qui Romæ in insigni illo altari Sancti Gregorij faciunt. Concessionem autem non sibi tantum, cui aliquid humanitus accidere poterat; sed alii quoque, qui in ecclesiæ administratione succederet, poposcit. Demum simplex petiit, quid in omni cura, & administratione, quam sibi proposuerat aggrediretur, & faceret; id vt bene, foeliciterque sibi, aliisque eueniret, summus Pater precaretur: & quas pro aliis venias, facultatesq; petebat, eas itidem sibi iubere posset adhibere. Annuit

Pontifex Caroli postulatis. alia litteris quamprimum mittendis comprehendit; alia consultanda Carnilicæ mandauit. qui tamen antequam ea conficerentur, vir optimus, optimo vitæ fine, requieuit. Sed rescriptis prius Pontificis verbis; laudare se Caroli animum, tum metu vacuum; tum vero ardenti incensum charitate gregis sui, quem sicuti nullo modo deterrebat, quin præsens omnium saluti diligenter consulere studeret; ita hortabatur, ne ipse illa facile cum vitæ periculo obiret, quibus exequendis aliorum opera sufficeret. maximum enim immensæ multitudini præsidium, in eius vita esse positum; quæ si deficeret; omnia, vt videbatur, miserima strage perculsa, & prostrata fore. Neque pro sua tantum, sed pro aliis quoque prouinciæ ecclesiis, quibus imminabat malum, Carolus Romæ egit; vt ea item ratione Episcopos ad charitatem, fortitudinemq; in eo genere adhibendam impelleret. Interea clero conuocato, animos omnium confirmavit: quæ partes essent hominum diuinis obsequiis addictorum, diligenter monuit. ad ægrotos in tanta rerum omnium inopia studiosè iuuandos vehementer cohortatus est: Quibusdam ex primariis certas vrbes regiones assignauit; vt quæ opus esse viderent, suo quisque loco, diligenter pro tributa auctoritate curarent, aut Carolo ipsi denunciarent. Atque cum ex vrbe in castella, villasque quam maxime a periculo remotas, nobiles viri, & alii quoq; omnes, quicumque per fugi aliquid habebant, passim dilaberentur: plurimos ad se vocatos, qui reipublicæ vsui esse poterant, in vrbe detinere, & ad patriæ charitatem præstandam diuinis verbis incendere studuit. quosdam, vt firmiter teneret, pijs operibus variis in ea calamitate necessariis præfecit. Præfectos autem assidue confirmabat, stimulabatque, vt afflictis rebus melius consule-

rent; nunc ad se vocando; nunc ad ea loca adducendo, ubi praesentes mala, miseriasque cernerent; frequenter etiam ad eos mittendo. Clericum in consultationibus eorum, semper adesse curabat, qui sanitati praesunt publica auctoritate conseruanda; ut potestatis vtriusque gubernatio apte ordinata conueniret; & ad subueniendum esset accommodatior. Hi magistratus, & praefecti, tum qui ciuitatis in consilio erant, primo quidem inuisitata, & tunc inexpectata tempestate perturbati; simul ea re impediti; quod, Regis ne, an ciuitatis sumptu, qui maximus futurus erat, tanta prouidenda essent, disceptatio erat; officij sui partes non satis, ut diximus, agere potuerunt. at cum sese colligentes, negotium serio susceperunt; rem omnem ipsi quoque magna diligentia, ut inferius apparebit, magnaue prudentia gessere. qua de re qui eorum negligentiam, & tarditatem, primo de iuggestu religiosi viri grauiter inerepauerant; atque adeo crudelitatis nomine dure accusauerant; postea mirifice laudarunt; praedicaruntque, Mediolanenses tarditatem magno virtutis cumulo compensare. Gubernatorem praeterea ipsum Carolus grauiter monebat; ut in tanto amplissimo ciuitatis periculo, & pene imminente exitio, quae opus essent, prouideret; siuium fugae modum poneret; egenis curaret subueniri. nam in dies morbus magis ac magis cum ingrauesceret; eorum numerus, quos ex vrbe quotidie magistratus educi, & in Sancti Gregorij locum conici iubebant, praeter modum augebatur, & cum eo maxime rerum omnium egestas crescebat. Conquiri etiam studiose veterum scripta curauit; quibus de grege a Pastoribus, & praefectis in calamitate non deserendo, praesertim pestilenti tempore, disputatur: exempla item eorum proferri,

qui tali tempore curam aegrotorum, contempto mortis periculo, susceperant, atque omnia libello comprehendi, edique iussit; ut praecipuus aliquis pietatis ardor in hominum, praesertim sacrorum mentibus, Dei spiritu in primis agente, concitaretur; & ad contemnenda mortis pericula pij mortales acrius inducerentur. habuit in hoc genere ab Episcopis suis Mediolanensibus exempli aliquid ad imitandum. sed ijs praecipue delectatus est; quae, ut est apud Eusebium, Dionysius Alexandriae Episcopus narrat: aegros grauissimo pestis tempore, ab Christianis omni charitatis officio adiutos; non solum Presbyteris, & Diaconis; sed laicis quoque: qui quidem iacentibus assidentes, hilare ministrabant, & morbum etiam contrahebant: ipsa cadauera lauantes, ornantes, & funebri linteo inuoluentes, immo etiam humeris portantem, libenter una cum fratribus suis mortem optebant: eoque libentius, quod genus mortis a martyrii laude nihil abesse existimabant: cum interim gentiles homines miserabiliter se iniuicem desererent; vir uxorem, uxor virum; filij parentes, parentes ipsi natos suos.

CUM essent omnium animi tam tristis euentus expectatione suspensissimis, nullusque iam esset mercaturae, artificijue quaestus: suam quisque domum ad quam paucissimos redigere studebat, quia & sumptus diutius ita suppeteret; & in minori numero, minus periculum futurum erat contagionis. Itaque & patritij famulos, famulasque; & mercatores, artificesque operarios, quotquot poterant, missos faciebant. illi autem, neque suo labore, neque aliorum liberalitate viuere poterant: prouincia decedere, nisi certo vitae discrimine, per finitimos non licebat; recto

etiam

Mediolanenses
desertis
aliis subue-
nit
CAP. III

etiam ipso carebant. Atque alij quidem, vitæ periculum contemnentes, vt vitam tuerentur; aut si minus possent viuere, honeste saltem occumberent; operam suam ægrotis, cadaueribusque deducendis; rebus quoque igne, & aqua purgandis, publice locauerunt. alij agmine facto, ad Carolum, tamquam egenorum patrem, omnes communi consilio confugerunt. quibus item se socios addiderunt mendici multi, qui ostiatim quæritare victum solebant. Carolus, quamquam de tot hominum inopia iam sollicitus erat, quot humano iudicio diu sustentari posse nullo modo videbantur; egregia tamen illa sua fiducia confirmatus, de iis subleuandis animo cogitare cœpit. post multa versata, cum in primis tecto, eoq; amplo opus esset; venit in mentem magnarû ædium quas in via Romana, septimo ab vrbe lapide, Franciscus Gallorum Rex ante annos circiter sexaginta construxit; victoriæ illius monumentum, quam de ferocissima Heluetiorum multitudine, pro Mediolanensi Duce Maximiano pugnante, reportauerat: qua de re eas victoriæ etiam nomine appellauit. quas quidem ædes, cum adiuncto agro, Carolus olim, cum nescio qua ratione obtinuisset, pro ea parte, quæ ad eum pertinebat, primario pauperum hospicio donauerat. eò igitur gregem miserabilem misit; suppellectilem ad vitæ necessitatem suppeditauit; mares a foeminis disiuictos haberi iussit; certas precandi exercitationes, horasque præscripsit: religiosos viros laicos, & sacros, præsertim quos vocant Capucinos præfecit; qui eorum res curarent; & multitudinem malis fere artibus assuetam in officio continerent. vt autem facilius, & otij malum arceretur, & vnde viuerent suppeteret; ad vicos, villasque, quæ circum essent turmatim eos educi quotidie præfectorum cura iussit; & elemosynas passim quæritare ordine au-

Pars III.

tem quæque turma crucem sequebatur, & litanie in via operam dabat. ac, tametsi incredibile visum fuerat, de tali hominum genere; sine flagitio fere, toto pestilentie tempore, quietam in eo loco vitam egerunt. id fecit indigentia; fecit eorum, qui præerant diligentia; & poenæ item metus: nam ad eos, qui deliquissent, puniendos, iudicem suum mittebat Carolus, quemadmodum cum Senatu conuenerat; qui homines castigari, & virgis etiam cædi iuberet. Ipse quoque præsens interdum eorum res cognoscebat: tum ex Archiepiscopali domo, licet inopi iam, peneque exinanita, elemosynarû subsidio deficiente, quæ opus essent, & suppeterent, petere, atque asportare iubebat. Fuerunt autem ij circiter trecenti. Verum cum hyeme ingrauescente homines semiuestiti maxime algerent; memorabile fuit Caroli factum; qui cum aliud non haberet; velaria, quibus ex simplici laneo panno, nulla textili pictura, ad parietes uestiendos utebatur: item conopea, vela, stragula; quibus ex eadem materia, & opere, operiri lectos, ostia obtendi, mensas sterni opus erat; omnia concidi iussit; & ex ijs duplices vestes quamplurimas cum caputio fieri, singulisque tradi. vt iucundum, pietatisq; plenissimum spectaculum, multitudo pauperum, marium, foeminarumque præberet; purpureis, violaceis, viridibus, pullisque vestibus, olim ad amplitudinem comparatis, varie induta. scio ex eius modi suppellectili nihil reliquum in Caroli domo fuisse, præter vnum viride, & vile conopeum, nescio quo casu omissum; & cannabinum item stragulum viride, quod laneo panno fuerat subsutum; quod in ea ipsa mensa stratum Carolus habuit, qua legendo, scribendo utebatur: neque vquam postea mutauit; sicuti neque pannos parietum, neq; stragula ostiorum vquam restitui, vsque ad mor-

Ff 3 tem

rem passus est. Sed ne aliis quidem rebus ullis tali tempore pepercit. vestes, caligasque, necessariis tantum retentis, aut donauit, aut vendidit, ut pretium pauperibus daret. pelliceas vero vestes ita alienauit, ut vsum eius modi sibi in perpetuum interdiceret. omnino domus tota rebus ijs omnibus exhausta est; quæ sibi, familiæque prorsus ad vitam necessariæ non essent. nam Carolus ipse cellas ingressus, ne quid forte contra eius voluntatem reseruaretur, inspectis receptaculis, omnia extrahi iussit. pecunia quoque multa mutuo accepta; quæ non nisi ex insequentium annorum fructibus solui posset. quin ea ipsa quandoque penitus defuit; cumque nihil suppeteret, vnde necessaria emerentur, & nox iam esset; magnum pecuniæ numerum, pro consueta in elemosinis dandis magnificentia, Cusani fratres Pomponius, & Augustinus miserunt: ut ob illam præclarasque alias virtutes, Augustinum in sacrosanctâ Ecclesiæ catholicæ Senatû cooptatum, non solum Mediolanensis, sed Ecclesiæ quoque lætetur vniuersæ. ac non ciues solum, sed exteræ etiam multi quæ pauperibus dare statuebant, eaque magni momenti, mittebant ad Carolum, quem optime omnium distribuere solebant.

Parochiorum officia: sup-
plicationes
que publi-
cæ, pestis
caussa.
CAP. III

Iam pluribus locis tacta morbo ciuitas, in tantum periculum adducta erat, ut quasi multis partibus iniecto igne, subito, atque horribili incendio conflagratura videretur. prudentes certe, patriæque amatores viri summo opere dolebant; breui fore, ut amplissima ciuitas, morbo, luctuque confecta miserime cõcideret, & ciuium interuicione vallata, in solitudinem propemodum, ut antea simili ex morbo, redigeretur, multitudo namque populî maximæ est: insigni numero plebs; & vulgus; genus hominum ad contagium maxime accommodatum ob confertissimam habitationem, &

fordes: qui si non pestilentia, fame certe breui interituri videbantur. solent enim ex quotidiano quæstu viuere; cui tunc locus non erat. & si quid superstit; in vestimeta potius, etiam quæ longe eorum statum superant; quàm in res ad paulò diuturniorem victum parandas, malunt infumere. Is cum esset prudentium virorum sensus; ne Carolus quidem, nisi Dominus præcipua aliqua, atque admirabili ratione subueniret, aliud fore existimabat. Attamen litteris à Pontifice interim, & concessionibus allatis: alacri, promptoque animo, Deo fretus, & charitatis stimulis cõcitatatus, ad reliquam afflictæ ciuitatis curam aggressus est. Atque Parochos, quamuis de eorum debitis populo officijs adhuc definitum non esset; grauium tamen Scriptorum sententiam secutus, iussit consistere; agrotis suæ parocciæ adesse; sanctæque, pœnitentiæ saltem, & Eucharistiæ sacramenta ministrare. qui resisteret multauit; quosdam etiam in carcerem coniecit: quamquam plerique minime cõacti, ac satis fortiter in vrbe, totaq; diocesi, officij sui munera tandem obierunt: quidam etiam sponte extremam victionem moribundis adhibuerunt. Cum autem artificia varia, mortis metu industriam acuentem, quidam inuenirent; quibus Sanctissimam Eucharistiam, vel longe, vel lecti morbo affectis praberet: nullum adhiberi Carolus passus est; sed manû libere porrigi sacrosanctum cibum omnino statuit. At etiam decentes cautiones & probauit, & docuit: veluti, ut contra egroti spirituum sacerdos vultu non consisteret; sed eum commode semper declinaret: ut inter eum, ægrumque poneretur ignis, cuius vi, quæ in aere esset, tabes absumeretur: digitos statim post ministerium, vel aceto, vel accensæ cerei flamma purgaret: indumentorum suorum, ægrique contactum studio se cauere: quæ etiam statim mutaret, purgarive cu-

curaret; & alia eiusmodi: Baptismum quoque, non mergendo, vt Ambrosiani ritus est, sed aquam infundendo ministrari concessit. Impetrata deinde Apostolica præmia, vt iam inciperet impartiri; populumq; iam totum ad diuinum auxilium implorandum, Deumque in primis placandum conuerteret; publicas supplicationes indixit. Litteris editis populum vehementer cohortatus est, vt vere iam, totoque animo ageret; ieiunium cum supplicatione coniungeret; quam frequentissimus conueniret; & quæcumque posset, etiam extrinsecus, abiectionis, & poenitentiaë indicia ex animo daret: tum vero pauperum miseriam quantum posset, quisque subleuaret; & proximo die dominico, post die nonas Octobris, sanctissimam Eucharistiam, peccata confessus perciperet. qui id facerent, ijs auctoritate Põtificia plenissimam peccatorum veniam concessit. monuit diem illum sacrosanctæ communicationi dictum diuino beneficio, eoque singulari insignem esse; in quo ante annos septẽ Dominus admirabilem contra Turcas victoriam ad Echinadas largitus erat: proinde noua quoque sperarent diuinæ clementiaë beneficia. Quoniam vero supplicationum gratia magnum esse conuentum oportebat; uerebantur maxime qui humano iudicio ducebantur, ne pestifera contagio, morbusque magnopere augeretur: ideoque Magistratus rem minime probabant; neque tamen, tanto imminente diuinæ animaduersionis periculo, magnopere resistebant. & uero etiam rebus iam in summum pene periculum adductis, non valde periclitari ea in re ciuitas uidebatur. Carolus igitur in eo persistit, vt ad supplicationes cõueniretur. tẽpus enim iam tandem uidebatur; cum ab humanis consiliis, diligentiaq; minime penderent. vim publicæ, ac coniunctæ præcationis non ignorabat; populo præ-

sertim afflicto, salutariterque commoto: simul exemplis maiorum confirmabatur, tum domesticis, tum externis. nam & in simili causa S. Gregorium ita suasisse sciebat. & ciuitatem Mediolanensem, acceperat, cum olim triennio peste laborasset, neque liberationis spes ostenderetur; ad extremum omni multitudine conueniente, religioseque ter supplicatum ad statas ecclesias eunte, subito, mirabiliterque liberatam. minus uero erat in commodi, quia femina, puerique incautiora capita, domo prodire iam edicto vetiti erant. Feria quarta cum clerus, populusque frequentissimus in maiorem Basilicam conuenisset; vt ad Sancti Ambrosij supplicatum iretur: priusquam in uiam se darent, Carolus cineres, stata poenitentiaë significatione, singulis imponebat: capita uero plerique, & ipsi quoque Magistratus, lachrymantes submittebant. Iuit Carolus cappa, vt appellant, funesta uestitus; cuius caputio caput induerat; post remaque partem ex instituto prolixam, nemine sustinente trahebat. nudis erat pedibus: funem collo, vt damnatis mos est, circumdederat: magnam Crucifixi imaginem ferebat; quam fixis oculis progrediens perpetuo intuebatur. omnino ueluti reus sordidatus, supplex ueniam pro suis charissimis filiis petebat. neque dubito quin iam tum initio pro eorum salute, uitam suam obrulerit: qui postea publice uerbis, & factis declarauit pro eis sese deuouisse: vt illius boni Pastorisungeretur officio, qui animam suam dat pro ouibus suis. simili habitu fuerunt canonici. immo plerique sacri uiri, pluriini etiam laici, cum de eo, quod Carolus facturus erat, fama percrebuisset, nudis pedibus uenerunt; cum funibus item collo aptatis; paruisque crucibus, quas manu tenebant. In Ambrosiana Basilica concionem de suggestu habuit; in qua themate illo ex Ieremia pro-

posito, Quomodo fedet sola ciuitas plena populo; ex tanta, tamque repentina amplissima ciuitatis mutatione, rerum humanarum inconstantiam, celestiumque irarum vim ante oculos ponere; populumque ad errata, sceleraque sua defendenda, & calamitatem salutariter ferendam; tum vero vitæ rationes melius instituendas, incitare curauit. Antea sepe ille quidem ad populum verba facere solitus fuerat; sed licet religiosi viri quandoque suassent, suggestum conscenderat nunquam; concionemque habuerat ad altare sedens. at tali tempore fecit calamitatis, periculi que magnitudo; tum pia, quæ animis omnium inerat, affectio, communisque dolor; qui propius, & clarius ex superiore loco consolatione leniendus erat; vt eò tunc ascenderet; ac eiusmodi loco postea pergeret semper concionari. Itaque tunc magnificentissimo habitu dicens, Dei spiritu in primis incitante, concionem adeo commouit; vt omnes fere in fletum adduceret. & cum initio plerique separati, ab aliis tangendis cauerent; postea nulla periculi habita ratione, confertim ad suggestum propius accedere, audiendi studio conabantur. Feria sexta ad sanctum Nazarium litania fuit; vbi eodem modo, ex illo Chaldaei Regis somnio, de procera, pulcherrimaque arbore; cuius copiosissimis fructibus, ramis, vmbraque commodissime animalium genera omnia utebantur; quæ mox ita succidi, & dissipari iussa est, vt radices tantum manerent: populum suum ad vitia recognoscenda impulit, quibus in sua maxima opulentia seruierat; vt ea ratione quemadmodum par erat, improbata; noua, & vtiliora sibi consilia proponeret, quibus a Deo veniam posset impetrare. Sabbato itum est ad celeberrimam beatissima Virginis ecclesiam, apud aliam veterem S. Celso dicatam. pia sodalitia tunc ex constituto veteri, contra quam Gubernator olim iusse-

rat, operta facie conuenerunt. illud etiam amplius factum; vt ex omnibus ecclesiis, quæ commode potuerunt, sacræ reliquæ elatæ cum luminibus portarentur, ad animos magis commouendos. Tunc quoque de sacrosancti illius clauis memoria renouanda Carolus constituit; quem ab S. Helena in fœcnum redactum fuisse, tum alii narrant, tum S. Ambrosius in primis: Eum clauum Carolus alter Mediolanensis Archiepiscopus, vniuerso clero comitante, maximaque populi frequentia, se ad maiorem Basilicam anno M. CCCC. LXI. XI. Cal. Aprilis, ab antiqua ecclesia S. Teclæ, transtulisse testatur. de qua ecclesia tollenda, eiusque clero, rebusque in ipsam maiorem Basilicam transferendis, idem ipse sententiam tulerat. Fuit clauus ad hoc tempus excelso loco, in summo fornice, ad ipsius ecclesiæ caput collocatus. & quamuis lampades quinque ante illum perpetuo collucebant; non satis tamen decore affixus, paucorum etiam veneratione, memoriaque tam sancta res, tamque insigne Christi Domini sanctissima, atque acerbissima passionis instrumentum, colebatur. Clauum igitur per sacros homines machinis in sublime tractos, Sabbato abstulit; & amplæ cruci apte insertum portauit, summa populi totius approbatione, religioneque. eodæ occasione ex clauo accepta, de clementissimi Domini erga mortales benignitate dixit; & propositis, quæ pro eis acerbissima perpeffus est; ad diuinam misericordiam implorandam vehementer eosdem excitauit; & ad omnia bene speranda confirmauit. ferum sacrosanctum non statim ad locum suum referri; sed omnibus propositum esse constituit, in altari quadraginta horis venerandum; vt ad salutis suæ negotium procurandum tota ciuitas eo spatio conueniens; proximo rei sanctissima aspectu vehementius afficeretur. Deinde antequam re-

pone-

poneretur, aliam celebrauit litaniam; eumque longissima via tulit, cum vniuerso itidem clero, & populo ad celebriora loca sex, quæ Pontium nomine præcipuas ante portas ex veteri vrbs situ, appellantur. Mirum fuit, ciuitatem vniuersam, quasi contagij metu solutam, libenter, studioseque omnibus ijs diebus ad supplicationes conuenire. quòd ei tam foeliciter euenit; vt in tanto hominum conuentu, eoque sæpe repetito, cum etiam cœlum humidum esset, & graue: non modo nemo in ipsa via ceciderit, sed nihil acciderit omnino, ex quo autum esse contagium appareret. quod magis mirum videatur, si cum illius litanix euentu, quæ Sancti Gregorij suafu Romæ, vt modo tetigimus, habita est, conferatur: quæ quidem cum non vna, vniufve cœtus, sed septem-plex fuisse tradatur: vnius tamen horæ spatio octoginta homines in ipsa via interierunt. Sed Deus perpetuò clemens, ex causis, quæ nobis ignotæ sunt, non eadem semper tamen vti tur miserendi ratione. Diuinarum autem supplicationum finem Carolus minime faciens, præscripsit præterea collegio maioris ecclesiæ, vt secunda quaque hebdomadæ feria ad Ambrosianam Basilicam supplicatum iret: reliquo clero vniuerso; vt præter id, quod in ecclesia sua facere quisque debebat, quotidie in certas partes distributus, vna cum populo, veniret supplex ad ecclesiam maiorem. In ecclesiis itidem externis ad eandem rationem preces varias mandauit: vt in vrbe, & foris, mane, meridie, vespere; neque solum in ecclesiis, sed domi, vel in via propter eos qui inclusi erant, perpetua fere esset supplicatio. quæ quidem exercitationes iubebat foeminis a maribus separatis, vbi opus erat, haberi: foeminasq; semper velato capite conuenire. formulas etiam precationum ad eam rem, tum alias, tum in

Missæ sacro adhibendas edidit, quæ omnia singillatim persequi nolumus; ne cui forte narratio molesta sit: præfertim cum libellis tunc Caroli infusu editis contineantur. Hæc publice per vrbes fiebant; præter ea, quæ per religiosa virorum, foeminarumque collegia, partim ex Caroli præscripto, partim ex Antistitum religione, proprie, non solum in ecclesiis palam, sed etiam priuatim, pie, sancteque agebantur, ad diuinæ misericordiæ opem exposcendam.

Supplicis Ecclesiæ, Sacerdotisque sui preces non statim audire visus est Dominus. quin pestilentia latius in dies cepta progressionem manans, iam totam occupauerat ciuitatem. Sed liberatione dilata, eam mentem, eaque consilia, ad ciuitatem sacra, ciuilique cura tali tempore gubernandam, eius rectoribus diuina clementia dedit: vt nihil vnquam præclarius in eodem genere factum videatur. Carolus autem ita se gessit; vt licet fatendum sit, antiquæ pietatis, & lumen, & vim ad maiora facienda valuisse: exemplum tamen ipse, memoriæ, quod sciam, aut litteris adhuc minime proditum, pastoribus reliquerit, gregis pestilentia tempore gubernandi. Eam rationem, quantum potero, breuiter exponam: dicam vero prius, quæ Mediolanensis ciuitatis consilium, reliquis etiam, qui in vrbe erant, consentientibus, Deo, eiusque martyri Sebastiano vouit; quem & propter similia beneficia per eum quandoque impetrata; & quòd matre Mediolanensi natus, Mediolani quoque eruditus esset, sibi deprecatores aduocarunt. vouerunt igitur, nouam martyri ecclesiam, vetere diruta, ædificare: conferre, vnde sacrum in ea fieri quotidie posset: diem martyris festum, etiam cum diei antecedentis ieiunio colere: ecclesiam ipsam, cum solemnibus donis, quotannis in die voti, hoc est Idib. Octobris, & festo

Votum ciuitatis: quod diuina custodia, & alimenta in claustrum, GAP. V.

itea

item martyris adire: vas pretiosum offerre, quod eiusdem martyris ossis decorum esset receptaculum. alia addiderunt, quæ hic explicare necesse non est. Carolus vero, vt voto rite, decoreque soluendo quam maxime faueret; quibus diebus populo conueniendum fuit; vna cum clero Ecclesia adita, sacrisque apparatus peractis, religiosissimam effecit celebritatem. atque anno post, cum ciuitas ex diuturna afflictione recreata esset; ædificij forma probata, primum ex Ecclesiæ stato ritu lapidem posuit. Cum igitur agroti vna cum rebus suis, vt quisque morbo inficiebatur, pro iam instituta gubernatione foras educendi essent; tam magnus erat numerus; vt Gregoriana loca exiguam eorum partem caperent. Ideo extramœnia ad vnamquamque portam, agro conducto, casæ quædam ex lignis, paleæque constructæ sunt; vt portæ singulæ quasi vicum quendam casarum circiter ducentarum haberet. de earum autem opportuna, & salubri ædificatione Carolus, qui nihil ad se non pertinere arbitrabatur, quod ad ægros, egenosque suos iuandos spectaret, plurima monuit; & parochis etiam suis libello edito præcepit, at multietiam, quibus non deerant facultates, eas sibi, cum egredi necesse esset, ampliores, & commodiores edificarunt. De ijs vero, qui in vrbe mauerent singularis quædam ratio, ne malum serperet latius, neque tamen sine aliquo exemplo, inita est. Publico interdicto non pueri solum, & fœminæ, vt antea; sed quicumque in vrbe essent; rebus, vt quisque posset, ad eius temporis victum, comparatis, omnes iussi sunt quadraginta diebus domi se continere. grauissimæ poenæ ijs, qui non parerent, propositæ: publicæ custodiæ constitutæ ad populum continendum: furcæ quoque per urbem pluribus locis, ad terrorem iniiciendum erectæ. certis tamen ho-

minibus permissum est exire, necessariaque, domum quisque suam, referre. Miseranda sane res erat: quæ ad rerum humanarum nobilitatem, diuinæque animaduersionis seueritatem aliquo modo contemplandam, magnopere valeret: amplissimam ciuitatem paulo ante admirabili ordinum omnium frequentia celeberrimam; ciuium, externorumque splendore ornatissimam; nobilium hominum, currum, equorumque pompa, & concursu passim fulgentem; publica quadam lætitia, atque opulentiæ semper florentem: quæ vtinam extra christianæ modestiæ fines tantopere non prodissent: tunc in solitudinem propemodum esse redactam. Sacræ ædes vacuæ; fora derelicta; negotiatorum mira multitudo, atque assiduitas tota sublata; notariorum, omnique iudiciorum prope infinita turba disiecta: in vijs furcæ pro ornamentis; nemo fere obuius, nisi funesta carra; quibus vel cadauerum acerui, vel ægroti semianimes, & squallidi, efferatorum hominum opera, suis a sedibus, rebusque; chiarissimis auulsi, quasi proiecti, foras asportabantur: quorum non aspectus solum, sed ipse rotarum stridor, ad obuios longe monendos comparatus, etiam a remotis auditus magnum iniiciebat horrorem. Quamquam autem maximus ciuium numerus, immo ex tribus, duæ propemodum partes ab vrbe iam discesserant: maxima tamen remanebat, vt in vrbe frequentissima, egenorum multitudo: nam & qui se periculis subducentes exierant, ex locupletioribus fere fuerunt. vt autem res ad victum cuique repositæ quotidie minuebantur; ita numerus in dies augebatur egètiarum. cum igitur ex tanta inopia, & ipsis egenis interitus, & reliquis non paruum periculum immineret; cõsiliium ciuitatis egregia sane prouidentia, & humanitate, ijs omnibus statuit subuenire; & domo inclusis quotidiana cibaria

lib. 1. tit. 1. §. 1. & 2. §. 3. & 4. §. 5. §. 6. §. 7. §. 8. §. 9. §. 10. §. 11. §. 12. §. 13. §. 14. §. 15. §. 16. §. 17. §. 18. §. 19. §. 20. §. 21. §. 22. §. 23. §. 24. §. 25. §. 26. §. 27. §. 28. §. 29. §. 30. §. 31. §. 32. §. 33. §. 34. §. 35. §. 36. §. 37. §. 38. §. 39. §. 40. §. 41. §. 42. §. 43. §. 44. §. 45. §. 46. §. 47. §. 48. §. 49. §. 50. §. 51. §. 52. §. 53. §. 54. §. 55. §. 56. §. 57. §. 58. §. 59. §. 60. §. 61. §. 62. §. 63. §. 64. §. 65. §. 66. §. 67. §. 68. §. 69. §. 70. §. 71. §. 72. §. 73. §. 74. §. 75. §. 76. §. 77. §. 78. §. 79. §. 80. §. 81. §. 82. §. 83. §. 84. §. 85. §. 86. §. 87. §. 88. §. 89. §. 90. §. 91. §. 92. §. 93. §. 94. §. 95. §. 96. §. 97. §. 98. §. 99. §. 100.

cibaria offiatim ministrare. quam ad rem cum aliud consequi non posset; communia civitatis vectigalia venalia proposuit; magnamque pecuniam vim ex ipsis confecit. memorabile factum, hominum circiter quinquaginta millia de publico mensibus amplius se sustentata; quamquam multarum etiam elemosynarum in id collatarum sunt. sed neque illud vulgare: quæ ad victum necessaria essent, gratuita propter nobiliumque virorum manu, operaque quotidiana per singulas domos tradita fuisse. quorum egregiam erga patriam, pauperesque pietatem, hic nominatim efferrem, nisi nimis longum esset, ob magnam numerum; consideremque, cœlestia potius ab eis; quam caduca hæc, qualiacumque sint, laudis humanæ præmia expeti. Ea tempestate multorum inanis elatio, improvidumque consilium correctum est: qui magnos quæstus in epulas, vestitumque immoderatum insumentes, splendorem stulte retinere conantur; qui tum conditionem suam longe superat, tum subito aliquo impedimento, verti potest in sordes. In ea publica egestate, vicorum, oppidorumque multorum officium liberalisque obferuantia erga urbem, tamquam matrem suam, exitit: nam triticum, & alia, quæ ad egenorum multitudinem alendam vlti esse possent; ut inter se corrogare, colligereque potuerunt; sponte Mediolanensibus miseris. ut etiam Casalense oppidum, quod in Cremonensi diœcesi Mediolano distat millibus passuum amplius septuaginta, munera præclara miseris. quæ de re Consilium civitatis & gratias egit, & grati animi significatione, quosdam ex eius oppidi primariis civitate donavit.

Quoniam vero plurimis ad tantam multitudinem curandam, iuvandamque, opus erat ministris: qui vero præmiis ducerentur humanis; ij neque ita multi reperiebantur, vbi ma-

xime vitæ discrimen non dubie verfaretur; & minus amanter, imo plerumque odiose officium tribuebant: Carolus pro Pontificia auctoritate, Apostolica dona singillatim, distincteque proposuit ijs, qui variis officiis, muneribusque ægros iuvarent; medicis, præfectis variis, chirurgis, obstetricibus, nutricibus, famulis, aliisque quorum industrig, atque opere in ægrorum, egenorumque cura, posset esse locus. maiora vero gravioribus, cumulatoribusque officiis, ministeriisque assignavit. Cum autem nulla in re consilium, laborem, vigilantiam, auctoritatemque suam afflictæ civitati deesse pateretur; iis de rebus erat maxime sollicitus, quæ ad animas expiandas, saluandasque pertinebant. sacerdotes desiderabat in primis, qui sacrosanctis rebus iuvarent ægros. ac Gregorianæ quidem turbar, priore mortuo, alium itidem ex Helueticis regionibus presbyterum dederat. in quo tantus fuit morbi contemptus; ut locum ingressus, statim se in eodem lecto collocavit, in quo alius mortuus erat: posteaque licet pestilentia bis affectus, numquam deterreri potuerit ab ægris assidue, non solum adeundis, audientisque; sed quocumque modo opus esset, tangendis, atque tractandis, usque ad pestilentie finem, dederat item Paulum Belintanum Brixiensem, ex Capucinorum ordine: qui sacramentis exceptis, non enim sacris erat initiatus; rebus omnibus multitudinis salutem curabat; ac Præsidis cuiusdam eo loco personam, partesque sustinens, & pestilentie nomine inclutos, & eis inferuentes, etiam auctoritate Senatus in officio continebat, puniebatque delinquentes. At iis item quasi valetudinariis castris, quæ extra moenia posita erant, consulendum erat; sacerdotesque dandi, qui sacra præberent; ne flagitia committerentur curarent; & ipsorum quoque præfectorum actio-

nes

Carolus mī
nistros egro
ris suppedi
tar.
CAP. VI.

nes obseruarent. Ad cœnobiaz igitur regularium hominum conuersus; eorum Præfectos vocauit, qui alios quoque sacerdotes audiendis sacris confessionibus destinatos adduceret. eos in huiusmodi ferè sententiam est allocutus. Miseram, ac luctuosam ciuitatis nostræ conditionem, si vobis explicare coner; ineptè faciam fratres. nemo est enim, cui non ante oculos perpetuo tantæ miseræ versentur: inamo neminem tam durum arbitror, cuius non misericordia iam disrumptur animus. carissimorum capitum præsentia, omniumque subsidio homines destituti; ex proprio, dulcique domicilio, rebus suis relictis, ægros, & semianimes extrahi, funestis, sordidisque carris in ea tecta duci, quæ stabulis, quàm ciuilibus ædibus multò similia sunt; vnde redeundi vel nulla, vel exigua spes manet; in mortis quasi faucibus assidue teneri: hæc ut humana fert imbecillitas, prorsus misera sunt: sed quoniam huius tantummodo vitæ sunt, ac temporis; videri possunt tolerabilia: maxime si quis futurorum spe sese erigat. At ijs quoque subsidiis, atque opibus deseri, quæ ad alterius vitæ felicitatem, bonaque æterna maxime conducunt; vt cum præsentia quis amittat, in discrimen quoque veniat futurorum, quæ perpetuo manent: id vero, & iis, qui patiuntur, miserrimum est; & nobis, qui bus earum rerum cura, potestasque diuinitus data est, graue sane, & periculosum. Scientibus nobis, ac videntibus, vt pestilentia corpus, ita pij fratrum nostrorum animi rerum diuinorum desiderio contabescunt. semiuiuis vocibus sapissime, vel obtutu ipso sacra postulant; misericordiamque implorant: nos autè duri cunctamur, aut despiciamus. Parochos in officio, vt scitis, continemus; sed non sufficiunt multitudini, quemadmodum notatum est; ne si quidem eorum quisque plurimum vires haberet. omnino qui

ad casas educuntur, multò sunt remotiores, quàm vt iis, suus possit parochus subuenire. quin etiam parochi sæpe ab suis refutantur, cum ægrotis ministrauerint, donec tempus comprobauerit sanitatem: ita vt ipsis etiã vicinæ incolis aliorum opera necessaria sit. Externos sacerdotes quæsiui, neque frustra: sed plurimis adhuc opus est: ad casaseducta multitudo certe destituta iacet. alios qui operam dare velint, non reperio; cogere nõ possum, nec debeo quemquam. Confugio ad vos, quorum conditio, & status, ita rerum omnium humanarum contemptum præferret, vt vnam diuini cultus, humanæque salutis curam intueatur. si vitæ periculum pro aliena salute adire, Dominumque in hoc genere imitari, cuiusquam est; vestrum esse videtur in primis. Non ita egent ægri subsidiis nostris, fateor, vt sine iis spes salutis nulla maneat. verum sæpe necessaria sunt; cæterum quantum semper profunt, non solum malis, sed etiam bonis; clarius est, quàm vt disputetur. vel de sensu nostro nosmetipsi coniecturam faciamus; quantum afferre soleant tum ægroto corpori, tum maxime animo de salute sua sollicito leuationem. sed quibus tam profusa liberalitate misericordia tributa est, quomodo ipsi suam tam anguste circumscribunt; & necessariis, extremisque rebus metiuntur? Qui omnium, etiam inimicorum, impiorumque salutis causa, Dei filius summo dedecore, cruciatuque acerbissimo, fixus in cruce mortuus est: idem nos, qui tantum ab eo beneficium cõsecuti sumus, inuitat; vt quietæ, gloriosæque mortis periculum pro piis fratribus adeamus. cui tantum debemus, quantum millies moriendo sine dubio assequi non possumus; is ne vilem quidem vitam hanc, sed eius tantummodo periculum poscit. in his periculis ita versari plurimos videmus, vt mortem tamen effugiant: im-

no etiam multos metur solutos eadē
 subire. sed si nos non effugiemus;
 hoc mori non erit, sed eam potius,
 quæ vere vita est, citius consequi.
 omnino quid habet in humanis rebus
 summa nostra tenuitas, in quo pro
 summis, & immortalibus Dei bene-
 ficiis vere gratum animum præstare
 possit; si occasionem amittamus hu-
 iusmodi? quid autem? vitæ parci-
 mus, post paucos tamen annos, aut
 dies, aut vero horas vt humana con-
 ditio est, necessariò amittendæ. quin
 hoc ipso ciuitatis casu, quam peri-
 clitationem fratrum charitas a no-
 bis non impetrauerit, eam facile iam
 iam extorquebit. contagionis neces-
 sitas. facile, quemadmodum alij fe-
 re innumerabiles, licet omni sibi di-
 ligentia caueant, moriemur. quàm
 pulchrius est, hac quidem in re, ne-
 cessitati nos, anteuertere, gratissi-
 mamque Domino pro peccatis, pro-
 que eo, quod eius immensæ beni-
 gnitati, maiestati que debemus, ho-
 stiam præbere? videmus heu quo-
 tidie plurimos hæc eadem adire pe-
 ricula, mercede vilissima conductos;
 qua sæpe ne fruuntur quidem: nos
 tantis de causis, tam amplis propo-
 sitis præmiis, moramur. si respici-
 tis obedientiæ legem; cuius virtute
 vestras actiones ad salutem roborari
 recte vultis illud, sicuti vos non
 latere iam arbitror, in manu nostra
 posuit Summus Pontifex, commu-
 nis omnium Pater, atque Antistes:
 cuius etiam litteras recitari audistis,
 quibus ad præclarum nos sanctum-
 que iuuandorum fratrum munus ve-
 hementer cohortatur. non est, quod
 Antistitis ibi quis, aut respiciat vo-
 luntatem, aut interdictum vereatur;
 vbi Antistitem omnium Princeps, &
 velle se declarauit, & suas addidit
 cohortationes. Deo vos hoc tribue-
 re muneris volo, fratres, quod, quem
 admodum spero, suscipietis: sed ma-
 ximo nos quoque beneficio affeceri-

tis, quod nulla vniquam delere pote-
 rit obliuio; si huic summæ sollicitudi-
 ni, dolorique meo, vestra virtus, hoc
 attulerit leuamenti; vt hic aliquos
 videam ad opus sanctissimum para-
 tos, vltro vitam suam in hoc bea-
 tum discrimen Deo, mihi que offer-
 re. non dubito, quin aperto semel
 ab nonnullis vel paruo aditu; pluri-
 mi alij, qui nunc grauiori quadam
 insolitæ rei opinione deterrentur,
 quasi lata via introeuntes, exem-
 plum hilare sequantur. ita qui prior
 id fecerit, is se aliis auctorem, du-
 cemque præbuerit; magnoque pon-
 dere auxerit meritum suum. Neque
 vere nouum ad vos nunc affero cha-
 ritatis ardorem. ita Patres nostri Dei
 spiritu incitati in re simili fecerunt;
 ita faciendum docuerunt: quemad-
 modum ex veterum scriptis iussu no-
 stro collectis, editisque satis appa-
 ret. immo opus eiusmodi ita extule-
 runt, quod ad animos nostros stimu-
 landos maxime valeat; vt martyrii
 genus esse confirmarent. optabile sa-
 ne tempus, quo absque tyranni cru-
 delitate, sine eculeis, sine ignibus,
 sine bestis, omnino sine illa crucia-
 tuum asperitate, quæ humanæ imbe-
 cillitati maximè solet esse formida-
 bilis; martyrii palmam consequi pos-
 sumus: immo, & sine ea acerbitate
 possumus, quæ solet semper cum
 huiusmodi morbo esse coniuncta,
 vt ægroti destituantur ab omnibus,
 nulliusque ope subleuentur. quod
 ægro cuicumque dabitur, id multo
 minus negabitur ægrotum Patri; po-
 bisque imitatio proderit illius exem-
 pli, quod per nos proditum fuerit.
 sperare quisque potest; incolumem se-
 fore; id multo maiori ratione, quam
 alij fere innumerabiles, quos videri-
 mus, nulla cautione, nulla etiam tem-
 perantia, in medio pestilentia æstu
 assidue versari: sed si morbum quis
 contraxerit; quando alij deficient, ego
 ipse, qui egenorum causa inter vos

quo-

quotidie versabor, adero; mihi curæ erit vtraque salus vestra; ego libenter subueniam; ego me, si opus fuerit, sacrorum ministrum iam nunc vobis offero: qui quidem diuina ope fretus, neque laboribus, neque periculis vllis parcere decreui, vt Pastoralis officio meo satisfaciam, & quibuscumque rebus potero, gregis mihi commissi salutis seruiam. Huiusmodi Carolus: cuius orationis vim, scio me tamen his verbis non esse consecutum: talem enim se auditores sensisse testati sunt; vt ex ea sibi aculeos, & vincula iniici viderentur; & humana quidē facultate nihil efficacius fieri posse iudicarent. Res ipsa declarauit, quid Caroli oratio diuina vi roborata posset: continuè enim sacerdotes circiter viginti octo sese ad ægros sacris rebus omnibus subleuandos, promptos esse professi sunt, quo quasi fundamento iacto; alii multi præstò fuerunt: neque vñquam postea defuerunt, toto ipso pestilentie tempore, qui mortuis succederent; & vbi Carolus iuberet, operam suam libere ponerent. quorum omnium paratū hospitium erat Caroli domus. laici præterea multi exemplis huiusmodi, Carolique adhortationibus excitati, atque incensati, iisdem misericordie officiis, obsequiisque, sese quadiu pestilentia fuit, exercuerunt: & variis ægrotorum commodis amanter inferuientes, in pestilentie discrimen christianè se libenter obtecerunt. Pulcherrimum visus erat, mares, foeminasque frequenter ad Carolum ipsum accedentes, operam in eo genere suam fidenter polliceri; cannabinamque vestem quandam fusci coloris, quam is tradere ad id solebat; hilare, quasi insigne aliquod magni honoris accipere: tum salutari signo, precationeque optimi Patris confirmatos, ad assignata munera conuolare; nulloque mortis metu, mortis pericula, quasi rem iucundam, adire. Ex omnibus propemodum religiosis

ordinibus sacerdotes fuere, qui ad eam se piam curationem offerrent: sed plurimi ex Capucinis. Memorabilia vbi-que fuere christianæ charitatis exempla; quorum vel exiguam partem persequi nimis longum esset. liceat tamē aliquid domesticæ pietatis ad posterorum exemplum tagere: cum vnum, & alterum ex nostro Sancti Barnabæ collegio pestis attigisset; certatim petebant multi, vt inferuire fratribus liceret: neque id mirum; cum ad extraneos quoque iuuandos multi se paratos ostenderint; duo certe vitam in eo munere profuderint. Singulis igitur casarum vicis, si ita volumus appellare; quamquam eos etiam a parcho suo quandoque iustrari iubebat; vnum, duosve ex sacerdotibus, qui se obtulerant, prout necesse videbatur, Carolus præposuit. & vbi-que peccatorum confessione; diuino Euchariæ pabulo, vnctione extrema, ægrotos ita fere iuuandos curauit; ac si non multitudo maxima pestilenti morbo affecta; sed mediocris numerus in hospitio aliquo congregatus fuisset. immo alios illi ægrotos in eo superabant; quod a quocumque sacerdote, morientes plenam peccatorum veniam, ex concessione Pontificis accipere poterant. sanis autem diuersos sacerdotes, ad sacra præbenda destinauit; ne timentes ab iis, qui tetigissent infectos, rebus forte salutaribus absterent. Illud quoque solatii Carolus iis, qui in casis detinebantur dedit; vt Missæ sacrum, si non audire, saltem videre omnes possent. iussit enim tabernaculum ex tabulis ita alte extrui, vt sacerdos in summa parte faciens, ab omnibus casis conspici posset. Licet autem aceruatim fere, ob multitudinem, carris imposita cadauera ad sepulturæ locum portarentur; sacros tamen homines, apto loci interuallo comitari; preces, lumina, & alia quæ in funere esse solent, adhiberi iussit. immo neque sacrum sepul-
turæ

turæ passus est officium, ritumve prætermitti. nam ad posteriorem Gregoriani valetudinarii partem, ex aliis locis cadauera plaustris afferri solebāt: cumque magnus esset congestus numerus; tum sacerdotibus rite precantibus, ecclesiasticisque cœremoniis adhibitis, in ampla fossa ad id facta, consecrataque, omnia simul ad sepulcrum quotidie dabantur. quo loco mirabile quiddam euenit; quod Carolus ipse tum de suggestu, tum libello de pestis memoria edito prædicauit; mihi que prætereundum silentio non est. summo mane Gregorianus presbyter sacramentum sanctissimum ad ægrotos suos afferens, non longe ab ea quâ memorauimus parte forte præteribat. tum ex magno corporum aceruo; que proxima nocte illata fuerant, unum sese attollere conatur, genibusque consistere; ac simul voce, inquit, morienti, verbisque interruptis, Per Deum obsecro Pater, mihi quoque. cumque a sacerdotis clemētia statim omni pietatis indicio sacramentum accepisset; eodem loco procumbens, nullo præterea motu iacuit. quod quidem singularis beneficii loco animæ illi, ob religiosum, & ardens illius diuini cibi studium, tributum credibile est.

Ad inclusos redeamus. Carolus, cū & ipse clerum suum domi se continere iussisset; iis tamen exceptis, quos ob pia ministeria, diuinaque officia, foris, & in ecclesiis versari oportebat: inclusionis vniuersæ diem litteris editis præuenit: quibus quadragenarium illum numerum pie, sciteque ad sacram rationem conuertens; omnes monuit; vt cum is numerus ieiunio, atque afflictionibus iam inde ab antiquissimis temporibus consecratus esset; Mediolanenses quoque eo tempore, quo per pœnitentiam Deum placare debebant, oportune illud temporis spatium in custodia tradendum religiose acciperent; & ad pœni-

tentiam salutarem accommodarent. præterea hortatus est, vt ante constitutam diem peccata quisque confiteri, sanctissimamque Eucharistiam accipere studeret; prompteque deinde Magistratum edicto pareret. Curauit item, vt inclusi, cum adire sacra loca, rerumve sacrarum fructum percipere nequirent; diuinis tamen subsidiis, quantum fieri posset, ne carerent; custodiaque illa, atque otio domestico ad exercitationem precandi frequentiore vterentur. Itaque per urbem aptis, conspicuisque locis; vt quam maximus numerus de fenestris, ianuisque, spectare posset; altaria constitui iussit; quantum potuit, ad rei sanctissimæ decentiam composita, & circummunita. presbyteros elegit, qui in eis quotidie Missam facerent. sanctissimam Eucharistiam, rite scabellis ante ianuas apparatus, itidem distribui permisit; ipseque sæpe distribuit. sacerdotes mittebat, qui cum sacris indumentis, & scammis ad ferendum accommodatis, domos obirent; vt ad ianuas sedentes, eorum qui inclusi erant, aliquo intervallo disuncti, sacras audirent confessiones. Præterea septies die, nocteque maxima ecclesie maioris campana signum dari iussit; quo ciuitas audito, ad litaniam, psalmosque ex editis libellis recitandos vniuersa confurgeret. singulæ autem plateæ, aut vicî quasi choros singulos efficiebāt: nam ad fenestras, ianuasque per diem, magnamque item noctis partem habitatores veniebant; & vno qui voce excelleret, præeunte; qui sæpe etiam erat presbyter, ad altare in via consistens; reliqua multitudo omnis vndique respondebant, quæ res erat tum admirabilis, tum etiam, vt in magna calamitate, piis omnibus sane iucunda: cum totam viderent maximam ciuitatem, ex libera euagatione, ac licentia, in cellas quasi redactam, & in monasterium quoddam conuersam;

imita-

Inclusus cō
sulit.
CAP. VII.

imitatione canonici instituti, septem temporibus noctu, atque interdiu publice precari: & vno tempore, vias omnes, tecta que vrbs vniuersa sacris vocibus audirent personare. Hæc omnia cum ita instituisset Carolus, loca omnia obibat frequenter; quotidianaque opera præfens de omnium rerum statu cognoscebat: hortabatur, iubebat, quæ fieri oporteret: per vias, & plateas mira humanitate infirmis hominibus precationis ritum tradebat; rediēs rationem poscebat; qui præcinerent ipse deligebat: cum multos simul videbat ad ianuas congregatos; eò veniens religiosus, piisque verbis apposite monebat: omnes consolabatur; & ad otium illud sancte accipiendum, consumendumque inducebat omnino tanta erat Caroli mansuetudo; vt quilibet ex infimis ordinibus libere alloqueretur; eius se precibus, domumque suam commendaret; & tamquam patri, quæ sibi opus essent, quæque vellet, familiariter exponeret. multi, qui pudore quodam impediti præfectis, aut aliis quibuslibet inopiam suam patefacere non audebant, aperiebant illi multò facilius; illeque egenos eiusmodi iuuare præcipue studebat. mulierculæ etiam annulos, & alia eiusmodi in manum tradebant; quibus venditis, pretio pauperes subleuaret. tantam autem in eo sibi spem cunctus populus posuerat; vt eius aspectu primo, vicina tota frequenter edito clamore, misericordiam vocem mitteret. Gregorianas item ædes sæpe circuibat, casasque lustrabat. ac ad singula consistens domicilia; singillatim de iis quæ ad animæ salutem primò; deinde quæ ad corpus pertinerent; item de operâ ministrorum, diligenter inquirebat: quod erat prouidendum, curabat diligenter; & memoriæ gratia, quod factum opus erat confestim in libello notabat ipse. pecuniam quoque manu sua large dabat egenis. eius erat consuetudinis;

ex hebdomadæ diebus, duos iis dare qui in ciuitate manebat; reliquos iis, qui extra mœnia erant educti: domo exire numquam, nisi suorum salutis gratia. mittebat etiam aliquos ex primariis suis presbyteris; qui in equicestas tenentes, ægrotis ostiatim tribuebant exquisitiora quædam, quæ languentibus stomachis essent leuamento. Ægrotos, qui ob dignitatem in vrbe relinquebantur, ipse viscebat; consolabatur; indulgentiam tribuebat, cubicula ipsa ingrediens; ad ipsos quoque lectos accedebat. In primis curabat ecclesiasticis viris subueniri; iis præsertim, qui ægris deseruierant: ideoque iusserat, vt sine mora, de inferiorum morbo gradatim certiores fierent superiores. ipsis parochis in vrbe, si pestem contraherent, iuandis, se ipsum offerebat: in diocesi vero vicinos parochos, tum Præpositos, aut Vicarios hortabatur, vt subuenirent. atque his non solum sacramenta ministrari decreuit; sed etiam religiosæ consolationis leuamen, quâ diu animam agerent: missis ad id quocumque oporteret sacerdotibus, adhiberi. Atque huiusmodi Caroli instituta, quotidianam præsentiam, cohortationesque, cum eximia charitate, & suauitate coniunctas, plurimum valuisse dubium non est; vt tanta ciuitas, carceris genus eiusmodi tamdiu facile toleraret: quod initio vix sperabatur: quodque ab aliis ciuitatibus ferre non potuit obtineri. Quamquam autem ab initio Carolus, vt demonstratum est, consilio fauit de populo in cultodia habendo: cum intellexit tamen plus ei remedio tribui, quam ad diuinam misericordiam agnoscedam opus esse videretur: ideoque præscriptum quadraginta dierum tempus produci; ita vt ipsis natalitiis Domini festis populus ad ecclesias conuenire; ipseque Pontificiam indulgentiam, quæ ad ferendum Italiæ peste laborati auxilium, Põntifex in vniuersum proponeret.

fuerat, promulgare, liberisq; conuen-
ribus celebrare non posset; eū Guber-
natore, qui Viglebanum secesserat,
grauiter expostulauit; vixq; se conti-
nuit; quin omni suo conatu resiste-
ret. Tantum tribui Carolus humanis
rationibus volebat; vt spem suam om-
nem in diuina clemētia præcipue se-
se collocare, re ipsa palam præsterē-
tur, ad id suadendum recens conuen-
tuum illorum euentus; quando fre-
quentissimus populus ad ecclesias sup-
plicatum ductus est, graue argumen-
tum suppeditabat; præter ea, quæ ex
veteri memoria suppetebant; demon-
strabantque, supplicationum conuen-
tu potius, quam solitudine, veniam a
Domino fuisse impetratam. Cessit ni-
hilominus Carolus; credo ob sacras
preces, diuinaq; officia; quibus
tamen assidue populus intra domesti-
cos parietes exercebatur; & in insti-
tuta vigilantia pastoralis opera per-
seuerauit.

Hæc ita cum ageret Carolus; quæ
quidem, his præsertim moribus, &
hac remissione Pastorum cura, ma-
gna merito, atque adeo maxima iudi-
cabantur: sibi tamē parum facere
videbatur; quia tangere, tractareque
pestilentia nomine suspectos, aut e-
tiam infectos, sibi quoq; pro suo mu-
nere non contingeret. Apud se igitur
primò cogitauit, esse in vrbe, atq;
in tota diœcesi plurimos, qui confir-
mationis sacramento muniti non es-
sent: hos ex hæc vita pati sine tali sa-
cramento decedere; quo salutis im-
minente certamine, diuina firmitas,
& robur animis adderetur: neque sa-
tis animarū charitati consentaneum;
& sibi qui solus posset, etiam quo-
dammodo turpe; omnino sibi mini-
me committendum existimabat. id
eo magis, quod ab hæreticis sacra-
mentum illud hoc tempore grauitè
sciebat impugnari. Itaque indicta
chrismatis sacri per urbem admini-
stratione; quam potuit decore, per

vias Episcopali illo munere diu satis
functus est: licet enim quotannis, sta-
to tempore per vrbis ecclesias idem fa-
ceret; multa tamen adhuc hominum
millia inuenit, qui nondum sacra-
mentum illud acceperant. atque ipso ini-
tio, licet de morbo suspectos, & a re-
liquis segregatos minime vocasset;
dubium tamen non est, quin affectos
peste quamplurimos inter eos con-
firmauerit. fieri namque non pote-
rat, vt omnes simulatque contagio-
ne infecti erant, a ministris depre-
henderentur, & a ceteris separaren-
tur. verum ipsos quoque palam infe-
ctos, ægrotosq; postea libere; sicuti
dicemus, admisit. Vrbis cum tantum-
modo rationem sibi non esse haben-
dam statueret; vicos etiam, castellaq;
totius diœcesis, quæ morbus oppres-
serat, mira celeritate omnia adiit; &
in ijs eiusdem chrismatis sacrosan-
ctum remedium passim adhibuit. Po-
stea vero; vt quemque locum recens
infectū audiebat, ita eò statim sole-
bat aduolare; ac eadem ratione cala-
mitosis consulere. Eadem vero via,
occasioneq; ad alia quoque utebatur
gregibus suis salutaria: nā parochos,
aliosq; sacerdotes ad ægrotorū cu-
ram studiosius suscipiendā excitabat
confirmabatq;: quosdam etiam com-
pellebat. ægrotos ipsos cōsolabatur:
preces publicarū rationem præ-
scribebat: omnē populi gubernandi,
custodiendi, elemosynis iuuandi ra-
tionem recognoscebat: cœmeteria cō-
secrabat, quo rite multitudo cadaue-
rū inferretur. Præfectos item, mini-
strosq; ciuiles iuuare studebat; monē-
do; ad officia commissa inflammādo;
mercedem promittendo. sacros mini-
stros pluribus locis ab eorum vi, at-
que iniuria defendit; qui sacrorum
munerum liberam functionem; eccle-
siasticamve administrationem, siue
in sepultura corporum, siue in distri-
butione piorum emolumentorum;
quandoq; in oppidorum ingressu, &

egressu; vel in segregatione sacrorum hominum, & huiusmodi alijs, impediabant. populos ad ecclesiarum ædificationem; ad festorum dierum integrum cultum, chorearumque refutationem, & alia pia opera publice vouenda, perduxit. Cumque ita frequenter, vt necessitas ferebat, ipse loca omnia obire non posset; suos cum potestate sæpe misit; qui loca reuiferent, easdemque res recognoscerent. quibus si Præfecti locorum exquisita custodia gratia restitissent, & locorum ingressum prohibuissent; anathematis pœnam adhibuit, & earatione aditus omnes suis patefecit: quos tamen certa sanitatis testimonia volebat à Vicarijs suis afferre. Atque ijs itineribus Carolus incredibiles plane suscepit corporis, animique labores, non primis solum mensibus, sed postea semper quamdiu morbus viguit; vt neque cibi, neque somni, neque longinquitatis asperitatisve ullius habita ratione, omnia loca celerrime adiret, & perlustraret; sacrisque officijs, & muneribus, assidua contentione operam daret. Foris ad sacram chrysmatis confirmationem etiam infectos ipsos hoc modo cœpit admittere. cum ad vicum in via Modetensi venisset, qui sexto ab vrbe lapide positus, Sextus appellatur; & ad sanctam confirmationem conferendam ibi paratus esset: animaduertit, morbidos quoque magno teneri eius sacramenti desiderio. cogitauit apud se; neque tunc primum, indigere illos magis, quam alij vtpote morti propinquos, eiusmodi salutis adiumento, itaque diuinum sibi lumen, ea in re precatus, Monetam interrogat; censeretne, miseros etiam illos admittendos. neque affirmare ille, neque negare audeat; tantum si admittere vellet, operam suam pollicetur. Ecce autem dum consultat; ex ijs circiter duodecim adueniunt, & se diuinæ vntio-

ni offerunt. satellites, & præfecti conuicijs increpare, repellere, minitari, nisi statim ad locum reuertantur. Carolus vero; iam nihil, inquit, dubitemus; neque enim casu omnino venisse iniussi existimandi sunt: & præfectis abstinere, silereque iussis, eos, aliosque rite confirmauit; idemque passim postea, & foris, & in vrbe fecit. accidit autem in vico Tritio, vt ægrotus quidam, vix Caroli manu peruncta fronte, mortuus caderet ante illum. Obtulit se præterea occasio; vt quod erga parochos, & alios presbyteros animis curandis præfectos, de infectis iuandis, tangendisque facturum se pollicitus erat, re ipsa præstaret, in quo quidem consilio, ac voluntate; quamuis ei multi contradicerent; persistendum sibi iudicauit: affirmans, parochum se esse parochorum: absurdumque videri, ac turpe; si ipse, qui parochos hortaretur, & impelleret, vt curæ suæ commissos, sacris rebus iuarent; quique eis non semel eam operam pollicitus erat; quam ipsi alijs tribuissent: nunc cum opus esset, abstineret; periculumque fugeret. & qui alijs omnibus persuaderet, vt metu mortis abiecto, deseruirent ægrotis; oblatam occasionem aspernaretur, aut dissimularet: offensionem id multis futurum; cuius causa vel in eo charitatis officio frigerent, vel penitus abstinerent. Ac primò quidem in vrbe parochum ecclesiæ sancti Victoris ad theatrum, item sancti Babylæ, & plures alios ex pestilentia iacentes, pie visit, ac amanter consolatus est: nonnullos eorum sanctissimo Eucharistiæ cibo refecit: qui paulo post vi morbi interierunt. Illud vero fortius, illustriusque factum. Qui parochiam sancti Raphaelis curabat, ex quorundam consuetudine, quos incaute in domum admiserat, morbum contraxit: adijt illum statim Carolus, & ægritudinem pia consolatio-

tionem leniuit . cumque valde oppres-
sum aduertisset , sacris muniendum
iudicauit . postero die , mane ad eam
ecclesiam venit , vt Missa facta sanctif-
simam Eucharistiam ad parochum
deferret ; eiq; extremam vnctionem
adhiberet . Post Missam , in quo illius
clericum morbi nomine suspectum
sacro sancto cibo paut : dum se muta-
tis rite indumentis , ad reliqua para-
ret ; clericis , & ministris , qui asta-
bant ; & inseruiebant , ob periculum
expallescentibus : ad ecclesiam vene-
runt , Ioan. Baptista Capra ciuitatis
Vicarius , & Alfonsus Gallaratus ,
designatus , nūc Senatores ; vnaq; pa-
tritiij multi , ex ipsius ciuitatis consi-
lio : qui neque loci , neq; sacri mune-
ris ratione deterriti , prostati : ac sup-
plices à Carolo ciuitatis nomine
cum lachrymis petierunt , ne in tan-
tum se vitæ discrimen vellet obijce-
re . aliorū ministerio presbyteri salu-
ti cōsuli posse . si forte contracto mor-
bo ipse ex hac vita abijisset ; res ciuita-
tis , totiusque diocesis , quæ , vt in ma-
ximo periculo optime tamen se habe-
rent , & feliciter gubernarentur ; in
summam confusionē , desperationēq;
adducendas . omnium animos eo duc-
ce , & præside sustentari . diuini pro-
pmodum , & humani subsidij spem
in eo vno esse collocatam . Constitit
Carolus ad amantissimas ciuium , fi-
liorumq; preces audiendas , quibus ,
cum , eo vno excepto præsentis om-
nes lachrymas funderent , respondit :
Gratias se agere de tali amore , pieta-
teque in Pastorem suum : sed ne ægre
ferrent , si munus illud obiret : suum
id esse officium , suasq; partes : in qui-
bus etiam si vitam amisisset , recte id
factū omnes iudicare deberent . neq;
ipsis ideo desperandum ; sed diuinæ
bonitati , summæque potentie magis
confidendum ; cui facillimum erat si-
ne ipso ciuitatem seruare ; aut alium
Pastorem meliorem dare . Cum aliud
impetrare non possent , illi magno af-

fecti mœrore tacuerunt . Carolus ve-
ro primò Eucharistiam ad presbyte-
rum iacentem , & iam tapido corpo-
re estuantem attulit , præbuitque ; de-
inde etiam , eius cubiculum ingressus
solus , ministro Bernardino Taurusio
in limine consistente , extremum vn-
ctionis sacramentum rite contulit : &
piis , suauibusque verbis confirma-
uit . Parochus ita confirmatus pau-
lo post accepta sacramenta , pie mor-
tem obiit . Ad alium parochum san-
cti Petri , ad caminatellam appellant ,
ex peste iacentem iuit , animo itidem
sacra ministrandi : sed cum aduenisse
Carolus bonus presbyter audisset ,
egre ferens tanti viri vitam in suo ca-
pite periclitari ; quantum potuit con-
natus , surrexit e lecto , & in eccle-
siam venit . concessit Carolus , vt Eu-
charistiam ibi acciperet ; sed iussit
deinde ad cubiculum redire , & in
lectulo se collocare : quo statim eum
secutus est , vt extrema muniret vn-
ctione . recusauit ille , periculum ad-
huc quidem tanti esse non conce-
dens : sed postero die , cum de mor-
bo ingrauescente accepisset , reuifit
eum Carolus , riteque vnxit . qui po-
stea vi morbi oppressus abijt ex hac
vita . Ex his actionibus omnibus , con-
tactibusq; nullā sensit Carolus , Deo
in primis bene iuuante , contagionē .
quod eius fiducia fuit valde consen-
taneum . confidebat enim maxime ,
solo actu , contactuue ad rem sacram
necessario , morbum à nullo presby-
tero contrahendum . atq; ita toto il-
lo tempore euenisse prædicabat . qui
interierant , pestemque attraxerant ,
eos sibi non cauisse in ceteris , vt o-
portebat . Fiebat reuera , vt cum quis
ad ægrotos iuandos animum indu-
xisset ; quasi se ipse abijceret , & pro-
derelicto haberet ; omnem omitteret
cautionem ; & non necessaria iuxta ,
ac necessaria pericula adiret . Ipse au-
tem qui libere , & absq; vllō metu sa-
cra omnia peragebat ; in reliquis om-

nibus exquisita cautione utebatur, ut contagionem vitaret; idemque summa diligentia iubebat a suis obseruari. maxime autem curabat in ijs saceris officijs indumenta sua ita collecta, & contracta esse, ut ne modico quidem alieni panni tactu, quod facillime fit, infici possent. In itiaci, qui vicus omnium miserime tunc peste afflictus est, ecclesia, cœmeterioque iam completo: quam plurima in campum cadauera illata erant, quibus dieque inferebantur loci religiosi ritus gratia sibi Carolus, consecrandū statuit. terra iam ob anni dieique tempus calefacta, magno tabidorum cadauerum numero humato, fœtoris, corruptique vaporis multum emittebat: ut eius administri, clerici de vita sua tunc maxime desperasse afferrent. eo loco Carolus, quantum ad actionem consecrandi, que longa est, opus erat, cum sine sollicitudine vlla moraretur: in ceteris ita cauebat, ut ne ipsos quidem viatorios, sacculos, perasue; opus enim faciebat ocreatus; & ex itinere humi poni patebatur. Ibi tamen plurimos sacraunctione confirmandos, cum reperisset ecclesiam, cœmeterijque fortassis periculum deuitans, in platea sacramentum administravit, primo valentibus, deinde reliquis item vniuersis. Quamuis autem ita consideret, quotiescumque morbo infectum tetigerat, separatum sese habebat ab alijs. ex familia eos tantum sibi propius infernare patebatur, qui necessarij essent, & id facerent libenter, & ex animo; ea se interdum accidit, ut cum alius esset nullus, sibi ipse, ut quilibet priuatus homo, quibuscumque rebus opus esset, ministraret. Qui adibant, eos interposito longuino audiebat, per vias aliquem antecire iubebat, qui virgam, periculi indicium, ferens, tacite obuios moneret, ut cederent. In ecclesia procul a canonicis sibi assistere solitus, & a ceteris clericis cō-

gruo interuallo se continebas. cumque passim homines contagionis causa suspectos humano iudicio quadraginta diebus segregarentur; ipse sibi, sacerdotibusque alijs, qui sine magno ægrorum damno abstinere diu non poterant, septem tantummodo prescripserat dies. Cum ita suis caueret; euenit tamen, ut tres ex familia, & ex eorum numero, qui ad Carolum tangendum non accedebant, morbo contracto, interirent; vnus ab epistolis, alter a pedibus, tertius stabularius. Fuisse non ignoro, qui Carolum seruatum eo tempore distiterat, ex varijs medicamentis, quæ multa sunt illi, etiam a Principibus viris, Italiisque Regulis missa. sed ego ipsius verbis affirmo, ea contra pestem, periculo facta, minime valuisse: se scioque nihil ab eo adhiberitum fuisse, præter spongiam aceto imbutam; quam, ut alij passim, in pila lignea perforata inclusa manuum ferebat; & aliquid etiam atomatum; quod ore solebat interdum tenere. *Oblatum est ex ea plaga Carolo tempus, ad multa reprehendenda; multaque efficienda, quæ alioqui multo aduersarios, magnamque habuissent difficultatem. Est enim animus in periculis ad pietatem; & emendationem propensior. & qui eo se loco esse sentit; quamquam eo sumus sensus per mortales omnes; sed qui tamen ex manifestis periculis, ea se conditione esse videt, ut facile iam iam ex hac vita se ad diuinum tribunal rapiendus; meliora fere, sanctioraque cōsilia eligit. Ita cum etiam optimates in publicis concionibus Carolus liberius increparet; plerique ne dum indignarentur, potius ad errata dolenda, publiceque descendenda pie mouebantur. Sed habuit etiam tempus illud sua vitia, criminaque permulta; plurimique fuerunt duri, ac pene ferrei homines; qui nullis calamitatibus, periculisve flexi, peiores etiam quam*

Nonnulla emendat vigeat peste. ipse progressus in via salutari. CAP. IX.

quam antea euasere. In assiduo mor-
tis discrimine, & fere inter ipsa ca-
dauera erant, tum qui aliena surriper-
rent; tum qui effrenatè luxuriæ serui-
rēt: vt qui valetudinarijs præfecti e-
rant, illud nō in postremis curare o-
porteret, ne libidinis criminibus
daretur locus: eueniretq; interdum,
vt cum illud vehemens admodum sit
contagionis genus, miseri in ipsa pro-
pemodum peccati actione interi-
rent; & vno tempore corpus, & ani-
mam pestilentia duplex interimeret.
In castellis frequens erat, & maior
etiam quàm consueuerat, aduersus
sacra quædam instituta contentio; ab
ijs maxime qui nobilitate, opibus-
que præstant; quos quidem; bonos
excipio semper; Ormanetus ille,
paruos ecclesiarum tyrannos quan-
doq; appellabat. tum autem ob com-
mercijs communis impedimenta, ma-
gis ab Antistitum correctione remo-
ti, maiori licentia, atque audacia ute-
bantur. Itaque affirmabat Carolus,
suis extra urbem administris num-
quam maiores obiectas fuisse in mu-
nere suo exercendo difficultates. ad-
debat se tunc re ipsa perspexisse,
quod fertur; bonos meliores; malos
peiores animaduersione fieri. Sed
Carolus dati temporis beneficio v-
tens, nonnulla sibi alijsque facienda
suscepit, quæ ad augendam religio-
nis, sanctitatisque disciplinam perti-
nerent. Ignis beneficio, leuatione-
que hyeme sibi interdixit; vt frigo-
ris asperitatem die, nocteque ferret.
abiecta culcitra paleas elegit ad cu-
bandum. carnem à mensa sua repulit.
modicum illud, quod ieiunij diebus
vespere, medicinæ potius, quàm cibi
caussa sumitur, reiecit. quæ omnia ita
in posterum retinuit; vt in dies e-
tiam, quemadmodum suis locis dice-
tur, auget. Cumque Ariminensis
Episcopus, olim eius Vicarius, aman-
tissimis litteris, ciuitate liberata, ve-
hementer rogasset; vt quando iam

Pars III.

Deus pestilentia pœnam remiserat;
ipse itidem remitteret afflictiones,
auertendæ pœnæ causa susceptas;
augendi potius esse causam ille re-
spondit; cum moribus minime emen-
datis, duriora pertimescenda esse vi-
derentur. Concionari quoque festis,
& præterea duobus alijs in Quadra-
gesima hebdomadæ cuiusque diebus
instituit; & canonicorum funera præ-
sequi. Cantores à se non approba-
tos, aut clericali vestitu non indu-
tos, ab ecclesiasticis officijs, quàm
antea diligentius exclusit. Ianuas,
quæ in lateribus ecclesiarum erant,
obstruxit. In vniuersum autem, quæ-
cumque antea deereta erant, vt om-
nia perficerentur; & per diœcesis
quæque loca, quantum posset, res
omnes componerentur, per id tem-
pus studiosius curauit; nouosque præ-
fectos elegit, quibus ad ea curanda
diœcesis regiones separatim distri-
buit. Illud etiam perfecit, quod dif-
ficile omnibus videbatur; vt clerici
omnes barbam sibi prædicerent.
Iam dudum id se cupere ostende-
rat; tum vt corruptelam sacrorum
hominum tolleret; qui profanas, mi-
litaresque barbarum formas, & earū
frequentes, leuesq; mutationes inde-
core admodū imitantur; tū vt vetus
cleri, præsertim Mediolanensis insti-
tutum renouaret. plurimi enim super-
stitēs illud viderāt in ecclesia Medio-
lanensi seruari; nonnulli adhuc serua-
bant. Verum cum ea de re Carolus a-
gere cœpisset, sermoque percrebuis-
set in clero; fuere, qui eius non mo-
do iussum, sed etiam exemplum præ-
uenerunt; barbamque sine mora po-
suerunt. cum autem ipse rufus in pu-
blicum prodijisset; litteras etiam ea-
de re ad clerum proposuisset; quibus
factū potius laudabat, quàm facien-
dum hortabatur; argumentaque ex-
plicabat, quibus id fieri deberet; cle-
ricales item virtutes cōmemorabat,
quæ eiusmodi pilis abrais significa-

G g 3 ren-

rentur: omnes fere paruerunt. qui difficiliore tunc fuere; postea maiori vrbis celebritate, cum multo magis erubescerent, euitare non potuerunt. illud vero institutum decreto deinde in synodo dicecesis sancito, confirmavit. dictum Caroli hoc de genere venit in mentem; qui cum collegium canonicorum recognosceret; quendam, qui adhuc non paruerat, reprehendit: eius nomen erat graui de crimine delatum. homo respondit, pudere se, rasoque clericos remigum sibi similes videri. cum se uere Carolus, At, inquit, adhuc pendet causa tua. Ita Carolus tempus nactus idoneum; pietatis ardore, afflictionum quasi ventis in eius animo vehementius excitato; in omni sanctitatis laude tunc vehementer ipse progrediendis, ceteros quoque ad salutem, optimamque disciplinam iuuare studebat.

Novas celebritates, aliaque religiose peragit, remissa peste.

CAP. X.

1577.

Pestilentia vis cum Octobri mensis, uti demonstrauimus, valde progressa esset; minui coepit Nouembris initio; posteaque paulatim ita debilitata est; ut ex ea tamen quotidie aliqui morerentur; interdum etiam multi. quod ex vestimentorum tractatione fere accidebat. ob id proximus annus M. D. LXXVII. in timore fuit. & hyeme quidem veris, atque aestatis; aestate vero autumnu aduentum formidabant. quidam etiam verebantur, ne in annos plures, ut olim acciderat, illud, quidquid erat, contagionis maneret. Sed Dei clementia, sicut iam iam narrabitur, opinionem, spemque hominum longe superauit. Celebravit Carolus post initium anni, statis precationum officii, trinaque ad ecclesias decreta supplicatione, Apostolica indulgentia beneficium; quod superius diximus a summo Pontifice toti Italiae, ad pestis pericula auertenda fuisse propositum. Iuit ipse nudis pedibus & eodem habitu, quo initio pestis,

ad ecclesias, iuimus canonici, magnaque cleri, & populi pars. conciones ille habebat, magno lachrymantis populi fructu. post eas, ipso, & canonicis humi prostratis, litania habebatur. Missaque a sacro maioris ecclesie collegio fiebat. omnino ea celebritas, precatioque visa est ad emendationem morum; piaque animorum affectiones plurimum valere. Appropinquante Quadragesima eius primae Dominicae cultum ex toto restituit. Retinet Ambrosiana Ecclesia Quadragesimae verus institutum, quo dies quagraginta, duo tantum numerabantur. iam dudum autem fecerat immoderatum voluptatis studium, quo misere ante sacri temporis illius initium, plurimi Christiani nominis afficiuntur; ut Dominicum ipsum diem, qui quidem veluti sanctae Quadragesimae caput, colendus erat, ab ea penitus amputarent; & ad voluptarium tempus sic adiungerent: ut cum ad Quadragesimae dies sanctae agendos, cuncti sese paratos ostenderent; is tamen tamquam voluptatis extremus dies, profani totius gaudij, peruersitatisque; omnis quasi cumulus redderetur. Antea Carolus, ut tetigimus, partim quidem restituerat diei sanctitatem, magna multitudo ad Eucharistiam suscipiendam, & ad conciones, precesque diuinas allicienda. Sed cum Romae, Mediolanisque, multis adhibitis viris, qui religione, doctrina, iudicioque in primis excelebant, ea de re consultasset: superiore quidem anno cum Iubileum celebraret, litteris editis monuerat, docueratque populum; die illi Quadragesimae initium esse; omnique ratione, cohortatus erat, ut eum non secus ac alios colere vellet: clero autem idem iusserat; quod populum exemplo suo vehementius excitaret. cum autem vidisset recte populum accepisse; plurimosque ita cohortationi paruiffe, ut si decreto iam,

iam, & lege res sancita esset: hoc anno cum adhuc in morbo, luctuque ciuitas esset; edicto generali rem sanctiuit; & in proximâ synodi decreta postea retulit. Vrbanaum item ecclesiarum recognitionem eo tempore aggressus: ad pleniorum ciuitatis correctionem; præter ea, quæ ad populi salutem ipsa vniuscuiusque ecclesiæ visendæ actio suppeditat; illud adiunxit; vt ædes omnes, ac domicilia, sacra aqua, sacrisque precibus adhibitis singillatim rite lustrarentur, quæ res valde accommodata erat ad ea quodammodo expianda; & a pestilentis illius vexationis vestigijs, quæ manebant, liberanda. Itaque recognitionem ecclesiarum incipiens, statim primò ad ecclesiam maiorem egressus, clero præeunte, Pontificalibus indumentis adductus, iucundum eo calamitoso tempore spectaculum ciuitati præbuit: iucundum, inquam, non ob ornamenta solum, & egregiam pompæ sacræ speciem; quæ tamen ex longo luctu lætior, pulchriorque apparebat; sed ob id quoque; quòd, qui antea partim summa humanitate, & abiectione, suorum commodis seruiuerat; partim habitu miserabili, summoque squalore Dominum pro ipsius publicè precatus erat; tunc augusto ornatu, splendidoque apparatu ingrediens; miram quandam rerum vicissitudinem cum lætitia coniunctam ante oculos poneret: eodem ostendens tempore, quàm ex christianæ virtutis præscripto, & sese abijcere; & rursus sacram maiestatem conseruare, cum opus esset, pari animo, voluntateque nosset; Apollolo non dissimilis, qui & abundare sciebat, & penuriam pati. Expiationem ædium aggressus; vt maiorem dignitatem, fructumque res haberet, exorsus ipse, suas, & canonicorum aspersit. cumque ea progredi per urbem inciperet actio; populus summa voluntate, pietateque eam expete-

re videtur; certatim vnaquæque familia ad rerum sacrarum honorem, decore domum ornare conatur; imagines, & libros a christianis moribus alienos deleret, abijceretue sacras picturas, & ad pietatem accommodatas apponeret; aliaque eiusmodi, pro ratione Caroli litteris præscripta, atque edita compararet: cum etiam multi publicis flagitijs maculati, de ignominia vitanda deliberarent; ne sacerdos eorum domos præteriret, quemadmodum Carolus faciendum iusserat: omnino cum plurima ad corruptelas tollendas, pietatemque augendam instituta essent: Gubernator, alijque magistratus, quasi in eo ius regium læderetur, intercedere, & queri cœperunt; remque varie disturbarunt. Populi custodiam paulatim cum morbo ipso remissam, Gubernator appropinquante Quadragesima per edictum renouauit: sed Carolo conquerente euenit, vt multi tamen ad ecclesias nulla facultate exirent, & ad sacras conciones conuenirent. maxime vero Pontificiæ illius indulgentiæ causa, quæ tota prouincia eo insigni die celebris habetur, quo cœlestis nuncius ad Mariam humanæ salutis causa venit, magna multitudo prodijt ad destinatum indulgentiæ consequendæ templum. quo tempore mirum exitit afflicti populi solatium: mira que ciuitatis apparuit alacritas, in ecclesijs insignibus, quibus diu caruerant, assidue frequentandis; supplicationibus obeundis; gratijsque Deo de oblata spe liberationis agendis. tamquam ex diuturno carcere ciues ea libertate recreati, nec fatigari, nec fatiari pio, assiduoque eiusmodi labore posse videbantur. quæ alacritas eò maior erat; quòd ex multitudine, ac frequentia, quæ cernebatur, exiguus eorum numerus cognoscebatur, qui peste interierant. Fecit etiam Carolus, vt sacrosan-

Etis diebus, ante Pascha, vsque ad octauam illius celebritatis diem, omnibus domo egredi, & in ecclesias conuenire liberum esset. indignum enim illi videbatur, tali tempore, talique diuinæ clementiæ pignore, christianos ecclesiis adhuc prohiberi: difficileque admodum erat, omnibus domi inclusis, vt tempus necessario postulabat, sacræ confessionis, communionisque potestatem facere. omnes autem illi conuentus adeo feliciter acti sunt; vt nihil prorsus accessionis morbus acceperit; neque opus omnino fuerit amplius custodiam imperare. Festus aduenerat dies, quo sanctæ Crucis ab S. Helena inuentæ memoria colitur. cumque illustriorem sacrati clauicolum, quæ superiore anno instaurauerat, annua celebritate aliqua Carolus continue in animo haberet; eum diem ad id aptissimum iudicauit. clero igitur vniuerso conuocato, clauum a loco suo demissum publico conuentu, festoque apparatu, tulit ad eodem sancti Sepulchri nomine appellatâ. Euenit autem non sine magna piorum lætitia; vt cum nebulosum cœlum, neque sine imbre esset; sanctissima re in altari deposita, subito serenum redderetur, claraque luce, resfulgeret, donec issent, & ad ecclesiam maiorem sacri ordines essent reuersi: tunc enim rursus nebula, atque imber aerem occupauit. Ita conuenit populus ad eam supplicationem: vt vnaquæque pars signum illius sancti sequeretur, cuius nomine parochiæ suæ ecclesia dedicata erat. quæ ratio, tunc primùm Caroli iussu fuit adhibita ordinis, pietatisque gratia. fuit institutum non dissimile labaris illis, quæ Constantinus in exercitu suo significatione pietatis haberi, gestarique iussit. clauum in altari collocatum, quadraginta horis coli constituit, clero, & populo distincte per collegia, & regiones, singulis horis

ad precatione conueniente. Carolus autem inde numquam discedens, vt quæque populi pars adueniebat; ita primò quidem pia verba ad eos faciebat; mox de suggestu ad altare veniens beatorum inuocationi, litanis que cum eis operam dabat; postremò antequam abirent eis bene dicebat; decennemque auctoritate Pontificia largiebatur indulgentiam. dum autem alia pars veniret; alia, quæ rursus diceret, ex diuinis Biblijs, quæ ibi habebat; flexis ante altare genibus meditabatur. hoc ipsis quadraginta horis continuis facere constituerat; sed prohibuit Gubernator, post primam noctis horam domo quemquæ egredi. At ab aurora nihilominus ad noctem, Carolus circiter horas sexdecim, in ea exercitatione ita permanebat, vt ne vlla quidem nature necessitate ab altari auelli posset; donec quadraginta tamen horarum diurnarum spatium completum est. in quo viri patientiam omnes mirabantur; eò magis, quòd neque somno, neque vite commoditati propterea præter consuetudinem quidquam nocte tribuebat. Post illum horarum cursum clauus eodem modo, atque eadem celebritate in suum locum relatus est; ciuitasque ex ea re magnam visa est leuationem doloris accipere. sed clauicolum figuram scite prius expressam, & ipsius ferri contactu sacram, Carolus misit ad Philippum Regem, donum optimi Principis pietati accommodatissimum. Ea igitur anniuersaria celebritate constituta; tum clauicolum, tum diei cultum mirum in modum amplificauit. Pulcherrima, pietateque plenissima certe actio illa est. In amplissimo totius cleri conuentu, maximoque totius populi concursu; musicis choris suauem concentum edentibus; populo misericordis vocem indentidem ex animi pia commotione mittente: tres sacerdotes, ex ijs, qui adsint dignitate

præ-

præstantiores; in quibus non semel Episcopos vidi, sacris, splendidisque vestibus induti, machinis, quæ non apparent, in sublime sensim feruntur; in apto quodam, ornatissimoque receptaculo decore collocati, integumentis pellucidis ita circumdato, vt inclusis luminibus lucidissimæ nubis speciem præferat. cum ad fornecem summum, locumque demum longo tractu, temporeque peruenerunt; ablato clauo, eodem modo demittuntur. cum ad solum nubes venit; Archiepiscopus qua par est, veneratione excipit sacrosanctum ferrum: & in ampla cruce media aptè insertum, ipse fert ordinum sacrorum pompa antecedente. Inclusit autem illud honoris, commoditatisque gestandi gratia Carolus argentea theca; sic, vt per crystallum perspiciatur. locum præterea vbi affixus est, tum ferreis clatris, lapidibusque supra compositis muniuit; tum splendide etiam ornauit.

Post alias supplicationes demum ciuitatis liberationem celebrat.

CAP. XI.

Interea licet humanæ diligentia officia, eaque exquisita non deficerent; manebat aliqua pestis tamen: neque obtineri poterat, ne quotidie nouis casibus, ijsque minime contemnendis, ciues exterreretur. Quocirca remedium rursus publicæ precationis Carolus, expiationisque animarum quæ fuit. solita diuina præmia, sicuti consueuerat, à Põrifice impetrauit; populoque proposuit: quæ mense Julio mæstis supplicationibus, concionibusque, vt antea, vna cum clero, & populo profecutus est. Cum autem per id tempus ex peste Brixia miserrime laboraret; eò voluit Carolus aduolare; sed nescio qua ratione dissuadere visus est, impedireque; Episcopus; qui quidem cum optime ægrotis consulere cõpisset; post interitum nonnullorum ex domesticis suis non longe ab vrbe secessit. ex ijs ille fuit, qui Carolo per litteras initio suaferant, vt propositis sibi officijs

abstineret. Attamen, vt auxilium aliqua ratione Brixienfibus ferret, præter cohortationes ad Episcopum missas; eò Carolus dimisit Paulum illum, quem toto reliquo tempore Gregorianæ multitudini præfuisse diximus. Cum idus Octobres venissent, publici voti dies; Carolus ea celebritate litteris publicis ante denunciata; ciues proximæ iam liberationis spe proposita, ad veram diuinæ misericordiæ fiduciam excitauit; tam incerto præsertim humanæ industrig præsidio cognito. nouas supplicationes decreuit in vrbe, ac in diocesi. sacris in æde S. Sebastiani celebratis, diei religioni satisfieri curauit, & voto. populus per partes de more distinctus conuenit: ciuitatis consilium, & qui in singulis paroccijs a populo mandatum acceperant, solemnia dona obtulerunt. Respicens deinde pius Pater eorum conditionem, qui toto illo tempore in vrbe, diocesique; immo in alijs item Italiæ ciuitatibus mortui erant; quibus pro morbi eius ratione, quo cognati omnes sæpe absumentur; deesse fere credibile erat, qui sacris officijs opem ferrent: vt suis, & alienis, omnia optimi patris officia præstaret; communes eis exequias constituit, tribus diebus celebrandas, qui sancti Martini diem festum sequebantur. qua in re viuus quoque ipsis consulebat; si officia illa, & sacrificia christiane prosequentes, integram sibi, atque alijs, religiosi operis virtute salutem possent impetrare. primo igitur die, vna cum omnibus presbyterorum collegiis in ecclesia maiore, funebria sacra celebravit. altero, tertioque die in vrbe ecclesijs peracta sunt, quæ collegia habent; ad quæ singula reliqui omnes regionis eiusdem clerici conueniunt. vnumquemque presbyterum pro ijsdem Missæ sacrum ijsdem diebus facere iussit. ad eandem rationem sacra in diocesi faciendâ mandauit.

uit. primò autem populum ad id publicis litteris cohortatus, ad alia quæ opera incitauit; quæ suffragio, salutique mortuis esse possent. Post hæc in longinquiores diocesis partes currit; & ad loca venit. Helueticæ ditionis; tum pestilentia causa; tum vt nonnullas in ecclesiam prohiberet iniurias. quibus in locis, quoniam permitti erant, morbidis æque, atque integris sacramenta præbuit. quod iam mente Carolus de ciuitate liberata conceperat, id enunciare volebat palam; religiosoque ritu publicam ea de re celebrare gratiarum actionem. sed contra magistratus dicebant: debilitatam valde, sed non extinctam esse pestilentiam: docere id, si non quotidianos, ac frequentes; aliquos tamen adhuc ex eo morbo morientium casus: vel illud valde vereri, ne potestate facta; cum ea, quæ recondita fuerant, depromerentur; multa pestilenti contactu affecta, rebus adhuc recentibus, reperirentur; quæ de integro ciuitatem in eadem miseras conijcerent. si liberatione promulgata, rursus inualesceret morbus; præter calamitatem & damnum; quam id pudendum foret? Sed tenuit animo mirum in modum confirmato, propositum Carolus. de libera, in tegraque, non ciuitate solum, sed etiam diocesi certum vna cum magistratibus constituit. ad agendas publicas de accepto maximo beneficio gratias, proximum sancti Sebastiani festum diem anni M. D. LXXIIX. delegit: vt quem patronum imminente periculo, sibi Mediolanenses aduocauerant, eodè postea impetrata venia, ad gratias rectè agendas vterentur adiutore: & quem initio afflictum orauerant, eidem in fine liberati, gratos sese ostenderent. Itaque præter supplicationes, quæ alioqui ad illius ecclesiam habendæ erant; binas alias Carolus indixit. itum est ad sancti Ambrosij, deinde vt initio periculi

factum est. ad vrbis compita omnia. Quæ quidem supplicationes, vt celeberrimæ, ita sanctissimæ fuerunt; ob id quoque in primis; quòd sacras reliquias omnes, quam maximo fieri potuit ornatu, clerus vninersus, vt antea, ferre iussus est; cum vi luminum prope immensa; quæ non modo clerus adhibuit sed populus quoque frequentissimus. Affuerunt Gubernator, Senatus, & Magistratus reliqui; omnesque publice, pieque gratias egerunt, ex libello, cohortationeque, quam ad eam rem Carolus edi iusserat. Atq; dum ad compita ordines duceret; ad Cruces morabatur, quæ ibi pestis causa erectæ fuerant; & posita sacra re, quam ferebat, in mensa ibidem ad id decore constituta, rite precabatur. mira pietate clerus, & populus in ea supplicatione perseuerauit vsque ad noctem, cum mane cepisset. via etenim ob amplitudinem vrbis longissima est. accessit maximus plurimorum tormentorum sonus honoris, & lætitiæ gratia ex arce effectus, dum sacri ordines ea vrbis parte transfirent. Cum in ecclesiam maiorem reditum esset; sanctissima Eucharistia prius per ecclesiam omnibus sacrorum hominum choris comitantibus lata, in altari proposita est: cum omnia maximo, gratissimoque sono, hymnis, psalmisque, tum tubarum etiam clangore personarent. Ibi Carolus, quasi nihil adhuc fecisset, quadraginta horarum preceationem ante sanctissimam Eucharistiam instituit; in qua eadem patientia, & labore, quo antea sacro proposito clauo, sese exercuit. Quo tempore cum in concione ciuitatem a morbo diuina ope liberatam diserte prædicaret; erant qui valde mirabantur, quo certo signo id posset affirmare; non nihil etiam verebantur, vt ea præstari posset in posterum affirmatio. quod ita Deo concedente, factum est tamen. Alia quoque ciuitas, consueta popu-
lis

lis lætitiæ signa multa edidit, quæ præterimus; litteræque ad externos populos datæ, ad mutuam consuetudinem plene restituendam. Carolus Episcopus prouinciæ missis litteris monuit; rogauitque, vt vna vellent gratias agere. atque alij omnes per litteras gratulati sunt: Nicolaus autem Cremonensis Episcopus; ex præcipuo in Carolum, patriamque amore, gratulationis causa Mediolanum venit; & de suggestu concionem in ecclesia maiore præsentate Carolo, Governatore, Magistratibusque ad populum habuit sane piam, & luculentam. Mortua fuisse hominum circiter tredecim millia in vrbe; octo vero in agro, ad initium mensis Decembris anni M. D. LXXVI. Carolus litteris suis testatus est: ex quo tempore numerum eorum, qui morerentur, vsque ad morbi extinctionem, non magnum fuisse iam diximus. alij vero de vrbe tantum commemorantes, ab initio morbi, vsque ad integram liberationem, in ea mortem obiisse affirmant hominum circiter decem, & septem millia: nata vero, vt id quoque referamus, eodem spatio temporis, quinque millia, & trecentum. Vici, & castella, quæ peste laborarunt, fuerunt ad centum viginti. Ecclesiastici viri omnium ordinum in vrbe, & diœcesi, centum viginti diem suum obierunt: tres tantum ex ijs parochis, qui officium erga ægrotos non deseruerunt: quorum nemo tamen, quod constat, ex sacris officijs, quæ cuiquam ægrotis tribuerit, morbum contraxit. Illud minime prætereundum, ex quinque, & sexaginta monasterijs Virginum, vnum peste tactum in vrbe, in quo duæ tantum Virgines; alterum in diœcesi, in quo paucæ omnino mortuæ sunt. neque in ijs quidquam de præscripta, & consueta claustrorum, custodiæque disciplina remissum est. In ecclesijs omnibus, vt ante consueuerat, statim ho-

ris, sacra officia, muneraque clerici toto eo tempore obierunt; qui congruenti ad contagium vitandum spatio, alius ab alio longe consistebant, quod vt ecclesiæ maioris collegium facilius exequeretur, subterraneam viam ab ædibus canonicorum in ecclesiam ipsam eo tempore Carolus fodi, construique iussit. Hic fuit maximi illius periculi exitus, vnde magnam vrbi ruinam intelligentes omnes extimescebant. qua in re singularem profecto Dei clementiam perpetuò gratissimis animis erga nos agnoscere Mediolanenses debemus; neque vniquam gratiarum agenda- rum finem facere. Quid in rebus tantis Carolo sit tribuendum; res ipsa loquitur. ipse vero nihil suis laboribus, studijs, vigilijs, lachrymis tribuens; piorum ciuium precibus, eorum maxime, qui simplices sunt, & incorrupti, omnia facta, impetrataque esse prædicabat. Habet certe Mediolanum, quæ proponat alijs in simili casu, tum sancti Pastoris, tum optimorum ciuium præclarissima exempla: siue, quod in primis graue est, requiratur, quod ad iuuandas animas; siue quod ad corpora subleuanda; & omnino ad omnium rerum aptam, rectamque gubernationem tenendam pertineat. Quid enim magis commune, quam inuadente peste, sibi quemque, rebusque suis consilere; etiam a coniunctissimis discedere; longe, quantum potest, pericula fugere? quod magis peruagatum malum; quam infectos deserere, rerum diuinarum inopia, curationeque omni destitui; plerumque etiam fame cruciatos, interire? quæ quidem contra diuino munere nobis euenerunt: vt vere Carolus dicere sole- ret, circumspectis rebus omnibus, pijsque operibus ponderatis fructum, quam damnum multo maiorem fuisse ciuitatis. Ac singularis quidem Dei benignitas; ciuitatisque, vt in ma-
lis.

lis eiusmodi, singulare bonum, per se quidem apertum sine dubio fuisset omnibus: qui modo cogitare vellent infinitæ prope multitudinis ciuitatem, pestilentia penitus occupatam, tam exiguo mortuorum numero; tanto rerum omnium ordine; tantis, tamque promptis ad salutem subsidijs feliciter euasisse. Sed illustrata sunt hæc omnia multo magis aliarum ciuitatum Italix casibus. quibus locis, etiam iisdem tentatis includendi populi remedijs, longæ maxima strages laicorum, sacrorumque hominum fuit; ipsis quoque marium, feminarum que monasterijs occupatis. de ciuitatibus loquor, quas vere pestis complexa est: nam verius quædam tentatae sunt, quam occupatae. De rerum autem procuratione, quæ vel ad sustentandum corpus, vel ad subueniendum animæ pertinerent; de gubernatione tota; de supplicationibus aliarum ciuitatum, nihil attinet scribere: quæ quidem rebus Mediolanensibus (notam rem commemoro) ne minima quidem ex parte conferenda sunt. Addere huc item potest, qui

velit; vt clarius, quomodo nobiscum actum sit, agnoscat, eorum recodationem, quæ antea annos circiter sexaginta Mediolanenses pestilentia vexati non semel pertulerunt. id tantum commemorabo, quod Galeatius Capella refert; anno M. D. XXIV. cum pestis ciuitatem neque tunc primò, sed quartò iam per id tempus inuasisset: Dux, Senatus, Magistratus omnes sese recepissent Modetiam; eò breui ventum esse, vt res ipsæ ad victum necessariæ penitus deficerent. tum infectorum maximum numerum, qui è ciuitate, vt fit, emissi fuerant, captis armis in urbem ingressum, noua pericula intulisse. supplicationibus demum, extrema rerum conditione habitis, ita diuinam misericordiam impetratam; vt quatuor mensibus tamen amplius quinquaginta millia hominum in vrbe interirent; præter alios innumerabiles, qui in oppidis desiderati sunt.

